

М. Д. Захарійчук, І. Д. Стратілат

УКРАЇНСЬКА МОВА

**Книжка для вчителя:
календарне планування та розробки уроків**

2 клас

Київ
«Грамота»
2013

УДК
ББК
3-

Схвалено для використання в навчально-виховному процесі
(лист Міністерства освіти і науки України
№ від)

Рецензенти:

- О- **Захарійчук М. Д.**
Українська мова. Книжка для вчителя: календарне
планування та розробки уроків. 2 клас. — К.: Грамота, 2013. —
с.
ISBN

ББК

ISBN

© Захарійчук М. Д.,
Стратілат І. Д., 2013
© Видавництво «Грамота», 2013

Особливості роботи за підручником «Українська мова. 2 клас» (автор М. Д. Захарійчук)

Реалізацію мети курсу «Українська мова», що «полягає у формуванні ключової комунікативної компетентності молодших школярів, яка виявляється в здатності успішно користуватися мовою (усіма видами мовленнєвої діяльності в процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво важливих завдань)» (Програма, с. 10), уможлиблює зміст навчально-методичного комплексу, до якого входять: підручник «Українська мова», «Зошит з друкованою основою» №1 і №2, «Зошит для контрольних робіт», а також «Книжка для вчителя: календарне планування та розробки уроків».

Ураховуючи те, що навчальний зміст курсу «Українська мова» вміщений в одній частині, усі інші перелічені навчальні посібники є логічним продовженням кожної теми підручника, доповнюють, розширюють, систематизують і узагальнюють її.

Підручник «Українська мова» є основним дидактичним засобом реалізації державної навчальної програми, спрямований на формування мотивації вивчення мови, вміння вчитися, мовно-мовленнєвої компетентності другокласників. Навчальний зміст підручника «Українська мова» для 2 класу відповідає вимогам чинної програми, є логічним продовженням курсу «Українська мова» для 1 класу, а також уміщує матеріал, який забезпечує наступність вивчення української мови в 3 класі. Разом з тим у підручнику є окремі матеріали, які забезпечують логіку вивчення мови, основу подальшого навчання.

Відповідно до освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту початкової загальної освіти, курс «Українська мова. 2 клас» побудований за такими змістовими лініями: мовленнєвою, мовною, соціокультурною, діяльнісною.

Новизною навчального матеріалу підручника можна вважати введення текстової основи. Використання текстів у процесі засвоєння мовних знань і формування мовленнєвих умінь і навичок є текстоцентричними технологіями.

Розглянемо сутність поняття «технології». У «Педагогічному словнику» С. Гончаренка поняття «технології» трактується як «галузь застосування системи наукових принципів до програмування процесу навчання й використання їх у навчальній практиці з орієнтацією на детальні цілі навчання, які допускають їх оцінювання. Технології більшою мірою спрямовані на учнів, а не на предмет вивчення, на перевірку виробленої практики, визначає практику в тісному

зв'язку з теорією навчання» (Український педагогічний словник, с. 331).

Уключення системи текстів відповідної тематики як дидактичного матеріалу з розробленими завданнями спрямоване на вивчення української мови на шести рівнях: • фонетико-фонематичному; • лексико-семантичному; • словотворчому; • морфемному; • морфологічному; • синтаксичному.

У пояснювальній записці до Програми «Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання 5–9 класи» зазначається: «Принцип текстоцентризму передбачає засвоєння мовних знань і формування мовленнєвих умінь і навичок на основі текстів, усвідомлення структури тексту й функцій мовних одиниць у ньому, формування вмінь сприймати, відтворювати чужі й створювати власні висловлювання, здійснювати міжпредметний зв'язок української мови й інших предметів» (с. 6).

Отже, введення текстоцентричних технологій вивчення української мови в початкових класах дасть змогу забезпечити реалізацію принципу перспективності, який зорієнтований на основну і старшу школу.

Текстоцентричні технології уможливають внутрішньопредметні зв'язки з лексикою, фразеологією, прислів'ями, приказками, збагачення мовлення учнів цими засобами. Тексти є засобом реалізації міжпредметних зв'язків, сприяють інтеграції мови з навчальним змістом математики, природознавства, образотворчого мистецтва, трудового навчання, основ здоров'я тощо.

У навчальний зміст підручника введено 17 уроків писемного мовлення, що є новизною.

Текстоцентричні технології забезпечують реалізацію завдань, визначених програмою в розділі «Писемне мовлення». Будуючи зв'язне висловлювання, дитина користується, по-перше, наявним запасом слів і відповідними граматичними вміннями, по-друге, запасом уявлень, картин із власного життя.

Якщо враховувати, що і запасу слів, і відповідних граматичних умінь для написання зв'язного висловлювання в другокласників недостатньо, то стає зрозумілим, що для якісної роботи потрібно запропонувати учням зразок-опору готового письмового висловлювання, яким є художній текст. Як зразок ми дібрали поетичні та прозові авторські художні твори, що є ще однією новизною навчального змісту підручника.

Вивчення мовних понять, явищ, закономірностей має здійснюватися не ізольовано від мовлення, а на основі тексту, як засобу нав-

чання і як продукту мовленнєвої діяльності школяра, у якому передбачається застосування набутих компетентностей.

Тематичний підхід щодо добору текстів на один урок, що використовуються як дидактичний матеріал для опанування мовно-мовленнєвих умінь, є новизною навчального змісту української мови.

Різноманітні тексти, об'єднані однією темою, дадуть можливість учителю чітко визначити виховні цілі уроку, впливати на розвиток інтелектуальних якостей школярів, формувати патріотичні, морально-етичні, екологічні переконання, а також розвивати естетичні смаки. Окрім цього, учитель має можливість розкрити красу й багатство української мови, залучити учнів до культурних надбань українського народу.

Основні переваги текстоцентричних технологій:

- тексти є зразком усного й писемного зв'язного мовлення;

тексти сприяють:

- засвоєнню мовних і мовленнєвих знань;
- становленню мовленнєвих здібностей;
- використанню інтонації як риторико-мелодійного боку мовлення (логічний наголос, пауза, темп, мелодика, тембр голосу);
- формуванню та розвитку діалогічних і монологічних висловлювань;
- відтворенню чужих і створенню власних висловлювань;
- активізації пізнавальної діяльності учнів;
- формуванню вміння висловлювати власні думки й переконання;
- розвитку емоційної й естетичної чутливості учнів;
- вихованню духовно-моральних якостей, любові до мистецтва образного слова.

Підбір текстів здійснювався з урахуванням жанрової та тематичної різноманітності. Це твори сучасної дитячої української та світової літератури, поезія, дитяча періодика, твори усної народної творчості. За тематичним спрямуванням — це твори про природу в різні пори року, про людей праці, твори, які утверджують добро, людяність, працелюбність, ознайомлюють із традиціями українського народу, пізнавально-розвивальні, енциклопедичні.

Основним критерієм добору текстів є *насиченість комунікативно-значущою лексикою*, мовними явищами, які вивчаються на уроці.

Отже, тексти для підручника «Українська мова» є сучасними.

Підручник «Українська мова. 2 клас», відповідно до вимог чинної програми, має такі розділи: «Звуки і букви», «Слово», «Корінь слова. Спільнокореневі слова», «Речення», «Текст», «Мова і мовлення», «Повторення вивченого». Зміст навчального матеріалу до роз-

ділу «Писемне мовлення» уведено в зміст підручника: перше півріччя — кожен восьмий урок, друге півріччя — кожен шостий урок.

Зміст кожного розділу підручника спрямований на забезпечення мовленнєвого розвитку другоокласників та на їхню мовну освіту, ураховує дидактичні принципи науковості, доступності та перспективності.

Залежно від дидактичних цілей, види й форми роботи за навчальним змістом підручника мають відповідні позначення. Пропонуємо рубрику, започатковану в підручнику «Українська мова. 1 клас», «Спілкуймося красно». Уведена рубрика підсилює мовленнєву та соціокультурну змістову лінію, сприяє засвоєнню «правил етикетної поведінки під час спілкування, уживанню формул мовленнєвого етикету» (Програма, с. 37). Постійною роботою, що забезпечує розвиток культури мовлення впродовж навчального року, є робота зі словниковими словами програми. Зміст рубрики «Запам'ятайте», різноманітні висновки є пропедевтичними до засвоєння академічних правил. З метою засвоєння лексичного багатства мови, уведено рубрику «Тлумачний словник». Логотип із зображенням словничка, на якому написана відповідна перша буква слова, подає лексичне значення цього слова, а також переслідує пропедевтичну мету набуття вмінь роботи зі словниками.

Навчальним змістом передбачено такі форми роботи: у парах, у групах або ж колективно, завдання підвищеної складності, завдання на вибір, уроки розвитку мовлення, домашні завдання.

Звертаємо увагу на те, що в підручнику чітко розмежований теоретичний матеріал: піктограма з книжкою — це відомості, які діти мають добре засвоїти, відомості в рамці подаються лише з пропедевтичною метою, а вивчення здійснюється практичним шляхом для забезпечення наступності в подальшій роботі.

Зробимо короткий аналіз навчального змісту кожного розділу підручника та додаткового навчального змісту зошитів.

Розділ «ЗВУКИ І БУКВИ» (37 год)

Основою для успішного засвоєння розділу «Звуки і букви» є знання, набуті в 1 класі. Теми цього розділу укладені в логічній послідовності і враховані такі аспекти закріплення та вивчення звукової системи мови: якщо в 1 класі засвоєння звуків проводилося на основі спостереження за творенням звуків, вивчення їх буквених позначень, то в 2 класі треба частіше використовувати прийом зіставлення звуків і букв, а саме: буква *щ* — звуки [шч], букви *дз*, *дж* — звуки [дз], [дз'], [дж], до тренувальних вправ і заучування слів із звуком [г], порівняння вимови звука [ф] і букв *хв* у словах *хвилина*, *хви-*

ля. Приділяється більша увага вимові і звуко-буквеному аналізу слів із *я, ю, є, ї* та їх звукових значень.

У процесі вивчення тем «Тверді і м'які приголосні звуки. Позначення м'якості приголосних буквами *я, ю, є, ї*», «Позначення м'якості приголосних звуків знаком м'якшення» вчителю необхідно ознайомити другокласників із **способами позначення м'яких приголосних звуків на письмі** (програма с. 35), проводити спостереження за вимовою та позначенням **подовжених м'яких приголосних звуків і слів з ними, правила переносу таких слів**. У на-вчальному змісті підручника наведені зразки переносу таких слів, умовного позначення, схеми.

Програма не вимагає письмового виконання звуко-буквеного аналізу, однак у зв'язку з тим, що першокласники, які працювали за «Букварем» (автори *М. Д. Захарійчук, В. О. Науменко*), опрацьовували звуко-буквену модель слова під час вивчення кожної букви, уважаємо, що таку роботу треба поглибити й використовувати елементарну фонетичну транскрипцію слова. Зразки такого аналізу подаємо на форзацах підручника та на відповідних сторінках теми.

Розділ «СЛОВО» (31 год)

Навчальний зміст цього розділу є логічним продовженням набутих у 1 класі знань і вмій. Здобуті знання про слова-назви предметів, слова-назви ознак предмета, слова-назви дії предмета стають основою для вивчення відповідних частин мови.

Використовуючи ілюстративний матеріал підручника, допомагаємо дітям усвідомити слова-назви предметів, істот і неістот, тобто **іменника**.

Зміст навчального матеріалу розділу «Правопис» включено до змісту навчального матеріалу розділу «Слово». Це правопис іменників, які належать до власних. Вивчення вживання великої букви в кличках тварин вимагає від учителя опрацювання понять «назва тварини» і «кличка тварини». З цією метою на сторінках підручника пропонується ілюстративний матеріал, який допоможе дітям усвідомити назви тварин та їх клички (с. 78–79).

Під час вивчення вживання великої букви в назвах міст, сіл, річок, гір додано назви майданів, площ і країн, оскільки цього вимагає сучасність (с. 96–97).

Формування граматичного поняття **прикметник** здійснюється з опорою на набуті в 1 класі знання. Ураховуючи те, що в 2 класі продовжується робота над лексичним значенням прикметника та питаннями, на які вони відповідають, велику роль у цьому відіграє ілюстративний матеріал підручника (с. 86–87). Аналіз малюнків, зміст

казки З. Мензатюк про царівни-барви поглиблюють знання учнів про те, що ознаки предметів можуть характеризувати предмети за кольором. Порівняння двох сюжетних малюнків — чорно-білого і кольорового, — допоможуть учням усвідомити, що прикметники роблять нашу мову яскравою, образною і мають виражальні можливості в нашому мовленні. Аналіз змісту вправи З допоможе дітям усвідомити, що ознаки можуть характеризувати предмет не тільки за кольором, а й за формою, розміром, матеріалом, з якого він зроблений. Учні мають усвідомити, що саме прикметники є виражальними засобами мови.

Методика вивчення **дієслова** є аналогічною. Загальне уявлення про слова-назви дій діти отримують ще в добукварний період. У 2 класі важливо навчити їх правильно ставити питання до дієслів. З цією метою зміст підручника включає тексти, ілюстрації, методичний апарат, який є своєрідною підказкою й допомагає усвідомити дієслівні питання в трьох часових формах, не називаючи терміни (с. 98–99).

Ознайомлюючи другокласників із **службовими словами**, варто звернути увагу на те, що за вимогами програми учні мають уміти пов'язувати слова, речення за допомогою службових слів (програма, с. 33). У змісті навчального матеріалу розділу «Речення» зазначено, що школярі мають поширювати речення словами за поданими питаннями (Програма с. 34).

Тема «Зв'язок слів у реченні за допомогою питань» перенесена в 3 клас. Однак, якщо учні не мають уміння пов'язувати слова за допомогою службових слів, поширювати речення словами за поданими питаннями, то передусім мають усвідомити, що слова зв'язуються за допомогою питань.

Саме тому в зміст навчального матеріалу підручника введено два уроки, завдання яких спонукають дітей до спостереження за зв'язком слів у реченні за допомогою питань. Цей матеріал подається тільки на зразках, які аналізує вчитель разом із дітьми, і є пропедевтичним до відповідної теми в 3 класі.

У розділі «Речення» третьокласники вивчають головні члени речення, а отже, **головні слова в реченні**, з якими мають ознайомитися другокласники, є пропедевтикою до вивчення цієї теми.

Розділ «ТЕКСТ» (5 год)

Зміст навчального матеріалу цього розділу ознайомить другокласників із структурою тексту, заголовком, з роллю абзаців. Ураховуючи те, що в 1 класі діти навчалися за «Букварем» (автори М. Д. Захарійчук, В. О. Науменко) і систематично працювали з текстом, аналізували його, відповідаючи на «запитання за змістом прослуханого» (хто?

що? де? коли? як? що робить що роблять? (Програма с. 21, 24) і протягом 2 класу постійно працювали над текстом, уважаємо, що висновки, узяті в рамочку, будуть для них зрозумілими (с. 152–153).

Запропоновані висновки — це не академічні правила про тексти-розповіді чи тексти-описи й слугують для загального ознайомлення і практичної роботи. Результати роботи в 1 класі і протягом 2 класу над текстом уможливають створення міні-текстів різних типів, тим паче, що в програмі про розділ «Писемне мовлення» зазначено: «...створює і записує коротке (майже 40 слів) зв'язне висловлювання за ілюстрацією, серією малюнків, використовує в ньому виражальні засоби мови» (Програма, с. 30).

Розділ «МОВА І МОВЛЕННЯ» (4 год) укладений відповідно до програмових вимог.

Розділ «ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО» (4 год)

Навчальний зміст цього розділу спрямований на «формування контрольної-оцінювальних умінь і навичок, самоперевірку письмових робіт, результатів навчання за орієнтирами, даними вчителем» (Програма, с. 39). Цей розділ структурований незвично і вміщує такі завдання: незакінчені речення, тести, слова з пропущеними орфограмами, буквами, тексти, які вимагають продовження, тексти для списування. Тексти для списування вміщують від 23 до 34 слів, ураховуючи інші види роботи.

Використання *текстоцентричних технологій* на уроках української мови уможлиблює розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності, таких як: слухання-розуміння, аудіювання, говоріння, читання, письмо. Навчальна діяльність учнів засобами художніх текстів має здійснюватися відповідними методами, прийомами, видами та формами роботи, тобто за відповідною методикою.

Методика роботи на уроках української мови має забезпечувати єдиний процес сприймання і розуміння тексту, формування на його основі мовних і мовленнєвих умінь, а тому робота над текстом має два етапи.

На етапі сприймання й осмислення тексту учні визначають «про що? про кого?» ідеться в ньому; «що саме говорить про...?», «яким засобами?» — словами і не тільки — автор про це говорить.

Граматичні поняття формуються в результаті використання системи завдань, запропонованих методичним апаратом підручника, що відповідають вимогам програми. Система завдань охоплює всі рівні вивчення української мови, а саме: фонетико-фонематичний, лексико-семантичний, словотворчий, морфемний, морфологічний, синтаксичний.

Ураховуючи вимоги програми щодо кількості слів у тексті, який мають читати другокласники за хвилину, уміщені тексти налічують від 25 до 60 слів. Тексти, які мають більшу кількість слів, призначені переважно для слухання-розуміння, колективного читання або ж читання учнями, які мають високий рівень навченості читати. Методика опрацювання таких текстів вимагає від учителя застосування різних прийомів роботи, у тому числі тих, які використовувалися в роботі з букварними текстами, а саме: прийом перерваного тексту, самостійного прочитування, читання в парах, групах. Розумінню прочитаного тексту сприяє відповідна словникова робота. Словникову роботу варто розглядати як сукупність систематичних вправ, спрямованих на засвоєння учнями лексичних, граматичних, вимовних і орфографічних норм літературної мови.

До кожного тексту запропоновано методичний апарат, який налічує кілька завдань. Учителям варто звернути увагу на те, що текстів не завжди подані завдання, які спрямовані на виявлення розуміння змісту, а також завдання, які сприятимуть закріпленню вивченого на всіх рівнях. Такі обмеження зумовлені чітко регламентованою кількістю сторінок підручника. А тому в «Книжці для вчителя» під рубрикою «Додаткові завдання до тексту» запропоновані завдання, які допоможуть виявити рівень сприймання та осмислення тексту учнями, а також завдання, які сприятимуть закріпленню вивченого і тих граматичних понять, які вивчаються.

Виконання завдань може проводитися в усній і письмовій формі.

Уроки з української мови треба будувати так, щоб кожен із проведених видів робіт відіграв свою роль у формуванні певного комунікативного вміння, щоб учні успішно оволодівали й монологічним, і діалогічним мовленням, спираючись на текст, набували вмінь культури мовлення й спілкування.

Розділ «ПИСЕМНЕ МОВЛЕННЯ» (17 год)

Зміст навчального матеріалу цього розділу спрямований на розвиток писемного мовлення, на створення зв'язних висловлювань різних типів і стилів. У 2 класі, як зазначає програма, учні мають уміти підписувати малюнок, серію малюнків, складати й записувати кілька зв'язних речень за змістом ілюстрацій (до 40 слів), використовуючи виражальні засоби, відновлювати деформований текст, удосконалювати його (Програма, с. 30).

Як було сказано, текстоцентричні технології в поєднанні з ілюстраційним матеріалом сприяють реалізації завдань програми щодо розвитку вмінь писемного мовлення. Ілюстрації, уміщені в підручнику, не тільки до уроків зв'язного мовлення, а й до інших тем, виразні, су-

часні, реалістичні, іноді казкові, достатньої інтенсивності кольорів, мають виховний і розвивальний характер. Окрім малюнків художників, у підручнику подані фотографії (с. 83).

Якісним доповнення до уроків писемного мовлення можуть бути слайди, фотовиставки, мультфільми тощо.

Уроки писемного мовлення в підручнику подаються під рубрикою «Описуємо, розповідаємо, міркуємо». До кожного уроку наведено предметний, сюжетний малюнок, серія сюжетних малюнків, художній текст-зразок, план, опорні слова. Якщо текст-зразок казки чи оповідання великий, то він поділений на частини, одна з яких подається в зошиті з друкованою основою. Цей текст запропоновано для прослуховування, порівняння з власне створеним текстом (с. 114–115; 130–131).

Дієвим методом, за яким здійснюється розвиток мовлення в другокласників, є **метод імітації**, або, як його ще називають, **метод наслідування**. Зразками для наслідування є запропоновані літературні твори. **Тексти-зразки** відіграють основну роль у процесі написання твору. Такі тексти уможливають активізацію лексики учнів, збагачення словника виражальними засобами, синтаксичними конструкціями. Саме тому роботі над **твором-зразком** учитель має приділяти велику увагу.

По-перше, потрібно звернути увагу на смислову сторону тексту, що передбачає розуміння учнями прочитаного, а саме:

- усвідомлення значень слів, ужитих у прямому й переносному значеннях;
- розуміння змісту кожного речення, смислових зв'язків між ними, окремими частинами тексту;
- відтворення фактичного змісту прочитаного (дійові особи, діалоги, вчинки персонажів, події).

По-друге, учитель має приділити увагу *лексичній роботі* над текстом, яка включає такі напрями: *лексико-семантичний*, *словниково-логічний*, *лексико-граматичний*.

Лексико-семантичний напрям роботи сприятиме збагаченню мовлення дітей синонімами, антонімами, омонімами, фразеологізмами, багатозначними словами, порівняннями.

Словниково-логічний напрям спрямований на формування в учнів умінь порівнювати, зіставляти, узагальнювати, установлювати зв'язки між родовими й видовими поняттями.

Лексико-граматична робота над текстом пов'язана з вивченням граматики, а отже, закріплення тих понять, які другокласники вже засвоїли.

Наприклад, змістом уроку розвитку зв'язного писемного мовлення на тему «Побудова і записування речень, що передають зміст малюнка», результатом роботи якого є зв'язний текст-опис «Оленятко», є вірш В. Марсюка «Моє оленятко» як текст-зразок, уривок казки Ф. Зальтена, великий малюнок до тексту, план розповіді.

Після прослуховування вірша доцільно обговорити його зміст, звернувши увагу на підкреслені слова, якими автор «намалював» оленятко і які можна використати у своєму тексті. Повторне читання вірша доцільно провести після розгляду малюнка.

Додатковий матеріал, який доповнює зміст уроку, подано в зошиті з друкованою основою.

Використання текстоцентричних технологій дає змогу зіставляти власні тексти з авторськими, стимулює власні висловлювання, підвищує мовленнєву культуру учнів.

Отже, зміст навчального матеріалу підручника «Українська мова. 2 клас» організований на текстоцентричній технології, має мовленнєво-мовне спрямування, забезпечує соціалізацію учнів, спрямований на морально-духовне виховання дітей.

Використання *текстоцентричних технологій* на уроках української мови полегшує виконання учнями домашніх завдань, оскільки такі види роботи є частиною тексту, який опрацьовувався на уроці, а вдома школярі продовжують роботу з цим текстом тільки виконують інші завдання (уписати пропущені букви, слова, підкреслити частини мови, розкрити дужки, упорядкувати слова тексту, з'єднати частини прислів'їв та ін.). Змістом домашніх завдань часто є завдання, які мають творчий, пошуковий характер (с. 42, 44, 49, 51, 53, 56).

Інструментарій підручника доступний для дитячого сприймання, розрахований на формування вмінь учитися. Незважаючи на те, що в Програмі... (с. 30) сказано: «учень читає й адекватно розуміє тексти-інструкції до виконання завдань у підручниках...», рекомендуємо в першому півріччі аналізувати інструкції до виконання вправ під керівництвом учителя або ж колективно. Далі — ураховувати рівень підготовленості учнів класу. Завдання виконувати поступово з відповідною перевіркою виконаного. Уважаємо за доцільне звернути увагу на те, що кожен текст вимагає детального, глибокого попереднього аналізу, і на те, що ці тексти є пропедевтичними.

Автори

Календарно-тематичне планування

Усього – 119 год.

№	К-ть годин	Тема уроку	Примітки
I семестр (64 год; 4 год на тиждень)			
1	1	Звуки і букви. Українська абетка	
2	1	Розташування слів за абеткою. Виконання аналітико-синтетичних вправ	
3	1	Склад. Перенос слів з рядка в рядок по складах. Правила переносу	
4	1	Правила переносу частин слів з літерами <i>й</i> та <i>ь</i> у середині слова	
5	1	Голосні звуки. Букви, що позначають голосні звуки	
6	1	Голосні звуки. Букви, що позначають голосні звуки	
7	1	Наголос. Наголошені й ненаголошені звуки	
8	1	Урок розвитку писемного мовлення. Підпис малюнка за його змістом	
9	1	Ненаголошені голосні звуки [е], [и]	
10	1	Ненаголошені голосні звуки [е], [и]	
11	1	Ненаголошені голосні звуки [е], [и]	
12	1	Ненаголошені голосні звуки [е], [и]	
13	1	Приголосні звуки. Спостереження за роботою мовленнєвих органів під час вимови приголосних звуків	
14	1	Звуки [дз], [дз'], буквосполучення дз. Поділ слів із буквосполученням дз на склади	
15	1	Удосконалення вимови звуків [дз], [дз'], [дж]. Поділ слів на склади	
16	1	Урок розвитку писемного мовлення. Підпис малюнка за його змістом	
17	1	Удосконалення вимови звуків [ш], [ч]. Буква <i>щ</i>	
18	1	Закріплення вимови звуків [дз], [дз'], [дж], [ш], [ч]. Звуко-буквені співставлення дз, дж, щ	
19	1	Удосконалення вимови звуків [г], [г']. Букви <i>з, г</i>	

№	К-ть годин	Тема уроку	Примітки
20	1	Закріплення вміння звуковимови твердих і м'яких приголосних, поділу слів на склади	
21	1	Дзвінки і глухі приголосні звуки	
22	1	Порівняння вимови звука [ф], із вимовою буквосполучення <i>хв</i> на початку слова, закріплення вмінь правильної вимови дзвінких приголосних наприкінці слова	
23	1	Закріплення уміння звуковимови твердих, м'яких, глухих і дзвінких приголосних, поділу слів на склади	
24	1	Урок розвитку писемного мовлення. Підпис сюжетного малюнка за його змістом. Складання розповіді на тему «Осінь»	
25	1	Позначення м'якості приголосних буквами <i>і, я, ю, є</i>	
26	1	Закріплення вмінь правильно позначати на письмі м'якість приголосних звуків, звуко-буквених зіставлень	
27	1	Закріплення вмінь правильно позначати на письмі м'якість приголосних звуків буквами <i>я, ю, є, і</i> ; звуко-буквені співставлення в словах з буквами <i>я, ю, є, і</i>	
28	1	Закріплення вмінь правильно позначати на письмі м'якість приголосних звуків буквами <i>я, ю, є, і</i> ; звуко-буквені зіставлення в словах з буквами <i>я, ю, є, і</i>	
29	1	Позначення м'якості приголосних звуків знаком м'якшення. Правила переносу слів із буквосполученням <i>ьо</i>	
30	1	Позначення м'якості приголосних звуків знаком м'якшення. Правила переносу слів із буквосполученням <i>ьо</i> . Утворення прикметників від іменників	
31	1	Позначення м'якості приголосних звуків знаком м'якшення. Поділ слів з буквосполученням <i>ьо</i> на склади для переносу	
32	1	Урок розвитку писемного мовлення. Підпис серії сюжетних малюнків за почутим змістом і питаннями вчителя. Складання казки «Як гриби ховалися»	
33	1	Позначення м'якості приголосних звуків знаком м'якшення. Поділ слів із буквосполученням <i>ьо</i> на склади для переносу	
34	1	Подовжені м'які приголосні звуки	
35	1	Подовжені м'які приголосні звуки. Поділ слів на склади для переносу	

№	К-ть годин	Тема уроку	Примітки
36	1	Подовжені м'які приголосні звуки. Поділ слів на склади для переносу	
37	1	Подовжені м'які приголосні звуки. Поділ слів на склади для переносу. Звуко-буквені аналізи слів з подовженими м'якими приголосними	
38	1	Апостроф. Вимова слів з апострофом	
39	1	Апостроф. Вимова слів з апострофом. Поділ слів з апострофом на склади для переносу	
40	1	Урок розвитку писемного мовлення. Підпис серії сюжетних малюнків за почутим змістом, питаннями учителя. Складання порад, як користуватися книжкою	
41	1	Апостроф. Вимова слів з апострофом. Поділ слів з апострофом на склади для переносу. Опрацювання вимови слів, які пишуться без апострофа	
42	1	Апостроф. Вимова слів з апострофом. Поділ слів з апострофом на склади для переносу. Опрацювання вимови слів, які пишуться без апострофа	
43	1	Слово. Лексичне значення слова	
44	1	Тематичні групи слів. Розподіл слів на тематичні групи за певними ознаками (колір, форма, приналежність)	
45	1	Добір слів для доповнення речень. Доповнення речень за змістом. Слова, близькі за значенням, протилежні за значенням	
46	1	Іменник. Формування початкових уявлень про частини мови	
47	1	Іменник. Слова з предметним і абстрактним значенням	
48	1	Урок розвитку писемного мовлення. Підпис серії сюжетних малюнків за почутим змістом, запитаннями вчителя, опорними словами	
49	1	Іменник. Змінювання іменників за числами один — багато	
50	1	Іменник. Змінювання іменників за числами один — багато. Групування предметів за видовими значеннями	
51	1	Іменник. Змінювання іменників за числами один — багато. Розвиток діалогічного мовлення	

№	К-ть годин	Тема уроку	Примітки
52	1	Велика буква в іменах, по батькові та прізвищах	
53	1	Велика буква в іменах, по батькові та прізвищах	
54	1	Велика буква в кличках тварин	
55	1	Закріплення правил вживання великої букви в кличках тварин	
56	1	Урок розвитку писемного мовлення. Підпис серії сюжетних малюнків за почутим змістом, запитаннями вчителя, опорними словами	
57	1	Уживання великої букви в назвах міст, сіл, річок, гір	
58	1	Уживання великої букви в назвах вулиць, площ, майданів	
59	1	Прикметник. Зв'язок прикметника з іменником	
60	1	Прикметник. Зв'язок прикметника з іменником. Змінювання прикметників за числами. Практично	
61	1	Прикметник. Зв'язок прикметника з іменником. Змінювання прикметників за числами. Практично. Прикметники з протилежним значенням	
62	1	Прикметник. Зв'язок прикметника з іменником. Змінювання прикметників за числами. Практично. Прикметники, які відповідають реальним ознакам предметів	
63	1	Прикметник. Зв'язок прикметника з іменником. Узагальнення знань про прикметники	
64	1	Урок розвитку писемного мовлення. Підпис серії сюжетних малюнків за почутим змістом, запитаннями вчителя, опорними словами	
II семестр (55 год; 3 год на тиждень)			
65	1	Дієслово. Складання груп дієслів з певним лексичним значенням дії	
66	1	Дієслово. Складання груп дієслів з певним лексичним значенням дії	
67	1	Дієслово. Складання груп дієслів із певним лексичним значенням дії, що позначають навчальні дії, стосунки з людьми	
68	1	Дієслово. Доповнення речень дієсловами з тексту	

№	К-ть годин	Тема уроку	Примітки
69	1	Дієслово. Доповнення речень дієсловами з тексту. Дієслова в усній народній творчості. Дієслова, протилежні за значенням	
70	1	Урок розвитку писемного мовлення. Підпис серії сюжетних малюнків за почутим змістом української народної казки, запитаннями вчителя, опорними словами	
71	1	Дієслово. Дієслова подібні за значенням. Зв'язок дієслів зі словами в реченні. Доповнення речень дієсловами за питаннями та змістом	
72	1	Дієслово. Поєднання дієслів із словами <i>він, вона, воно, вони</i> . Доповнення речень дієсловами за питаннями та змістом	
73	1	Службові слова у реченні. Роль службових слів у реченні	
74	1	Практичне ознайомлення з прийменниками. Роль прийменників у реченні	
75	1	Практичне ознайомлення з прийменниками. Роль прийменників у реченні	
76	1	Урок розвитку писемного мовлення. Складання зв'язаних між собою речень за змістом ілюстрації та прослуханим віршем. Словами	
77	1	Споріднені слова. Корінь слова	
78	1	Споріднені слова. Корінь слова	
79	1	Добір спільнокорених слів. Омонімічний корінь	
80	1	Правопис ненаголошених голосних [е], [и] в коренях слів	
81	1	Добір спільнокорених слів. Позначення кореня. Правопис ненаголошених голосних [е], [и] в коренях слів	
82	1	Урок розвитку писемного мовлення. Складання зв'язаних між собою речень за змістом ілюстрації, початком і кінцем розповіді	
83	1	Добір спільнокорених слів. Позначення кореня. Спостереження за словами з омонімічними коренями. Правопис ненаголошених голосних [е], [и] в коренях слів	
84	1	Утворення спільнокорених слів різних частин мови. Складання речень зі спільнокореними словами	

№	К-ть годин	Тема уроку	Примітки
85	1	Утворення спільнокореневих слів різних частин мови. Складання речень зі спільнокореневими словами	
86	1	Вимова і правопис слів з ненаголошеними звуками [e], [и] в корені слова	
87	1	Речення. Зміст і його завершене інтонаційне оформлення	
88	1	Урок розвитку писемного мовлення. Складання зв'язаних між собою речень за змістом ілюстрації, початком і кінцем розповіді, схемами речень та словами програми	
89	1	Речення за метою висловлювання. Спостереження за інтонацією розповідних речень. Розповідні окличні	
90	1	Питальні речення. Інтонація питальних речень	
91	1	Закріплення знань про розповідні й питальні речення	
92	1	Уявлення про спонукальні речення. Інтонація спонукальних окличних речень	
93	1	Об'єднання двох простих речень в одне складне за зразком. Закріплення набутих знань про спонукальні речення	
94	1	Урок розвитку писемного мовлення. Підпис малюнків за змістом. Складання тексту за поданим початком і кінцем, серією сюжетних малюнків	
95	1	Головні слова в реченні	
96	1	Головні слова в реченні	
97	1	Спостереження за зв'язком слів у реченні	
98	1	Спостереження за зв'язком слів у реченні. Формування вмінь складати записки, адресовані батькам, однокласникам	
99	1	Спостереження за зв'язком слів у реченні. Поширення речення словами за змістом і питаннями	
100	1	Урок розвитку писемного мовлення. Підпис малюнка за змістом. Складання тексту за сюжетним малюнком, опорними словами	
101	1	Спостереження за зв'язком слів у реченні. Поширення речення словами за змістом і питаннями	
102	1	Дати уявлення про текст, заголовок	

№	К-ть годин	Тема уроку	Примітки
103	1	Дати уявлення про побудову тексту. Абзац	
104	1	Дати уявлення про текст-розповідь	
105	1	Дати уявлення про текст-опис. Формування вміння використовувати виражальні засоби. Спостереження за використанням слів <i>він, вона, воно, ця, цей</i> , ці для зв'язку слів у реченні	
106	1	Урок розвитку писемного мовлення. Робота з деформованим текстом	
107	1	Узагальнення знань про текст	
108	1	Уявлення про мову й мовлення. Мова як засіб спілкування	
109	1	Спостереження за звучанням, написанням і значенням слів у споріднених мовах. Старі і нові слова у мові	
110	1	Усне і писемне мовлення	
111	1	Слова ввічливості. Звертання	
112	1	Урок розвитку писемного мовлення. Підпис малюнка за змістом. Складання тексту за сюжетним малюнком, опорними словами, планом	
113	1	Повторення вивченого матеріалу	
114	1	Повторення вивченого матеріалу	
115	1	Повторення вивченого матеріалу	
116	1	Повторення вивченого матеріалу	
117	1	Урок контрольного списування.	
118	1	Урок розвитку писемного мовлення. Складання тексту за сюжетним малюнком, почутим текстом і власними спостереженнями	

УРОК 1

Тема уроку. Звуки і букви. Українська абетка

Мета. *Формувати* в учнів уміння відтворювати за вчителем ланцюжок звуків слова; *закріплювати* знання про українську абетку; *розвивати* фонетико-фонематичне мовлення; *поповнювати* словник словами *абетка, алфавіт, азбука; виховувати* пильність до рідного слова.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I. На етапі актуалізації опорних знань і вмінь учнів.

• Учитель демонструє зображення овочів: морква, капуста, огірок. Пропонує учням назвати зображення, прочитати назви овочів з демонстраційних карток.

— Для того щоб назвати зображення, ви скористалися звуками мовлення. Назвіть перший (останній) звук у кожному слові. Чи можете ви визначити, які це звуки?

— Якими знаками позначають звуки на письмі? Назвіть першу букву кожного слова.

— Вимовте голосні звуки в слові *огірок*. Якими буквами їх позначають на письмі?

— Вимовте послідовно звуки в словах *морква, капуста* та букви, що їх позначають.

Висновок. Звуки мовлення на письмі позначають буквами.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

III. Сприймання та засвоєння матеріалу.

1. Робота з підручником.

• Виконання вправи 1 (с. 5).

• Читання тексту вірша.

— Назвіть виділене слово. Поясніть його значення.

(Учитель допомагає учням пригадати назви букв абетки та порядок їх розміщення).

• Робота з абеткою (див. форзац підручника).

• Добір синонімів до слова *абетка*. Учитель пояснює учням походження цих слів.

• Робота з реченням. Учитель пропонує учням знайти відповідну інформацію в правилі на сторінці підручника для того, щоб переконатися в правильності власних міркувань.

Складання та запис речення за схемою.

— Прочитайте слова, підкреслені в тексті вірша. Чим подібні ці слова? (*Називають фрукти, починаються звуком [а], буквою «а», відповідають на питання що це?*).

— Складіть і запишіть речення, що відповідає схемі.

Гра «Набірник»

Утворення нових слів із букв слова *апельсин*. Діти називають букви слова послідовно (учитель звертає увагу на правильність називання букв), складають і записують нові слова: *напис, стина, син, синь, лін, лан*.

• Виконання вправи 2 (с. 5).

Інструкцію щодо виконання вправи читає вчитель, пояснює вимоги виконання завдання. Кожне речення спочатку складають в усній формі, а потім записують у зошити.

У ході роботи доцільно скласти схему й поступово доповнювати її.

Звуки		Букви	
Голосні	Приголосні	Великі	Малі

2. Робота в робочому зошиті*.

Каліграфічна хвилинка (вправа 1, с. 1)

Прописати з'єднання букв і склади. Слово *абетка* пишуть з коментуванням — учитель проговорює правила написання з'єднань. На додатковому рядку можна написати слова *азбука* та *алфавіт*.

Фізкультхвилинка

Фізкультхвилинку доцільно провести з використанням ігрового моменту.

Варіант 1. Діти об'єднуються в команди, отримують картки з написаними на них буквами (зображеннями предметів), за командою вчителя учні мають розташувати картки в абетковому порядку.

Варіант 2. Діти мають стати одне за одним так, щоб їхні імена були в абетковому порядку.

* Посилання на «Робочий зошит з української мови. 2 клас. Частина перша» (автор М. Д. Захарійчук).

IV. Закріплення знань.

1. Робота в зошиті з друкованою основою.

- Виконання вправи 2 (с. 1).

- Робота з текстом. Читання тексту. У процесі читання демонструються зображення лікарських рослин: ромашки, звіробою, чебрецю, арніки, бузини, горобини, кропиви, медуниці.

- Про кого ви прочитали у вправі? Куди зібралися діти?

- Хто навчав дітей збирати лікарські рослини? Чому їх називають лікарськими?

- *Фронтальна робота.* Складання звукової схеми слова *прогулянка*. Учитель звертає увагу учнів на звукове значення букви *я*. Доцільно попросити школярів назвати звуки й букви цього слова.

Перед тим як запропонувати учням записати слова-назви лікарських рослин в абетковому порядку, доречно, щоб діти розташували відповідні зображення в абетковому порядку, порівняли зображення й назви рослин у тексті вправи. Учитель наголошує на тому, що перше слово учні писатимуть з великої літери, решту слів після коми — з малої.

2. Робота з підручником.

- Виконання вправи 3 (с. 6).

Діти називають рослини, зображені на малюнках у підручнику, учитель записує відповідні назви на дошці (прикріплює картки з надрукованими на них словами). З коментуванням виконується завдання вправи спочатку усно, потім — у робочих зошитах. Учитель допомагає дітям відповідно до рівня їхньої підготовки.

- Порівняння звукової схеми зі словом *вишня*. Учитель акцентує увагу дітей на звуковому значенні букви *я* та вимові звука [и] у наголошеній і ненаголошеній позиції.

- Як назвати зображені предмети одним словом? (*Плоди*).

- У які дві групи можна об'єднати слова, що відповідають зображенням на малюнках? (*Ягоди, фрукти*).

- Зробіть звуковий аналіз слова *ягоди*.

V. Підсумок уроку.

- Пригадайте, що таке абетка. Повторіть назви букв в абетковому порядку.

- Як називаються знаки, які на письмі позначають звуки? (*Букви*).

VI. Домашнє завдання.

Виконання вправи 3 (с. 2) із зошита з друкованою основою.

УРОК 2

Тема уроку. Розташування слів за абеткою. Виконання аналітико-синтетичних вправ

Мета. *Формувати* в учнів уміння розташовувати слова в абетковому порядку, здійснювати аналітико-синтетичні вправи (звуко-буквений аналіз, зіставлення звукової схеми зі словом); *закріпити* знання другокласників про українську абетку; *поповнювати* словниковий запас новими словами (*мушля, гонг, литаври, арфа*); *виховувати* пильність до рідного слова.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I. На етапі актуалізації опорних знань і вмінь учнів.

• Учитель демонструє зображення навчального приладдя: ручка, олівець, зошит, пенал, лінійка та іграшковий кубик. Діти називають предмети, слова, які називають ці предмети, можна записати на дошці в довільному порядку.

— Який з предметів зайвий, чому? (*Кубик — іграшка*).

— Назвіть послідовно звуки в слові *ручка* (можна інше слово).

Які букви позначають приголосні (голосні) звуки в цьому слові?

— Визначте, у якому із записаних слів звуків менше, ніж букв. (*Олівець, м'який знак не позначає звука*).

— Запишіть слова в абетковому порядку.

• *Фронтальна перевірка.* Учитель розташовує зображення предметів у відповідній послідовності, діти перевіряють правильність виконання завдання.

1. Робота в зошиті з друкованою основою.

Каліграфічна хвилинка (вправа 1 с. 2)

2. Робота з підручником.

• Виконання вправи 1 (с. 6).

Діти називають зображення в тому порядку, у якому їх подано в підручнику, визначають, якою буквою позначено перший звук кожного слова.

— Які слова починаються однаковим звуком? Якою буквою позначено цей звук? Чи можна за першою буквою визначити порядок запису цих слів? (*Груша, гриби*).

Учитель пояснює учням, що в такому випадку порядок запису слів визначають за другою (третьою) літерою. Діти спочатку прого-

ворюють абетковий порядок запису слів, потім самостійно записують їх у робочий зошит.

- Порівняння слів із звуковими схемами.

Визначення звукового значення букви *я* в слові *яблука*. Можна ускладнити завдання: скласти й записати речення з цим словом або дібрати слова-ознаки, якими можна описати яблуко.

- Виконання вправи 2 (с. 6). Ознайомлення з паліндромами.

Діти під керівництвом учителя або самостійно визначають особливості слів. Учитель ознайомлює їх з паліндромами. Речення можна скласти так: два різних речення з паліндромами; одне речення, у якому будуть використані одразу два таких слова. Наприклад: *Дід виростив на городі прекрасний біб. Дід вимив біб.*

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

- Учитель пропонує учням послухати аудіозапис симфонічної музики, наприклад, «Турецький марш» Й. В. Моцарта.

— Чи сподобалася вам мелодія? Звучання яких музичних інструментів ви почули?

— Протягом уроку ви більше дізнаєтеся про походження деяких музичних інструментів, а для виконання певних завдань повторимо порядок літер в абетці.

III. Сприймання та засвоєння матеріалу.

1. Робота з підручником.

- Виконання вправи 3 (с. 6). Сприймання змісту тексту.

Учитель читає текст, при цьому демонструє зображення морської мушлі, мисливського рогу, тростинки, лука та каменю.

— Чи сподобалася вам розповідь? Про що ви дізналися з тексту?

— Прочитайте текст напівголосно. Визначте, про яких прибульців у музейній залі йдеться у творі.

— Перекажіть розповідь диригентської палички, користуючись ілюстраціями.

Фізкультхвилинка

Фізкультхвилинку доцільно провести у формі гри «Незвичайний оркестр». Діти жестами показують гру на музичних інструментах, для підсилення емоційного ефекту можна запропонувати учням візуально підіграти аудіозапису.

2. Робота в групах.

• Учні об'єднуються в групи відповідно до груп музичних інструментів.

— Розташуйте музичні інструменти своєї групи в алфавітному порядку.

• Списування речень у робочі зошити.

• Звуковий аналіз слова *дзвіночки*. У ході аналізу вчитель робить акцент на звуковому значенні буквосполучення *дз*.

• Складання та запис речення з цим словом у значенні музичний інструмент.

Додаткові завдання до тексту: • Прочитайте односкладові слова (двоскладові, трискладові) у першому реченні. • Прочитайте слово, у якому буква *я* позначає один звук, у першому реченні. • Прочитайте друге речення з відповідною інтонацією. • Прочитайте слова зі знаком м'якшення, поділіть їх на склади для переносу. • Поясніть значення слова *прибульці*. • Поясніть, хто такі прабабусі, прадідусі. • Поділіть на склади слова зі знаком м'якшення. • Від якого слова утворилося слово *очеретяна*.

V. Закріплення та застосування набутих знань.

1. Робота в зошиті з друкованою основою.

• Виконання вправи 2 (с. 2).

• Читання тексту. У ході читання виконується словникова робота. Розкриття значення слів *стіжок*, *вивершує*, демонстрація ілюстрації, добір синонімів (*скирта*, *складає*, *будує*), робота з гербарієм.

• Визначення слів у дужках, які відповідають змісту тексту.

Додаткові завдання до тексту: • Зробіть звуковий аналіз слова *кукурудза*. • Складіть і запишіть звукову схему цього слова. • Вивомте звуки в слові *конюшина*. • Поділіть ім'я дівчинки на склади для переносу. • Доберіть слово, від якого утворилося слово *шелестке*. • Прочитайте слово в останньому реченні, у якому 8 букв і 9 звуків.

2. Виконання вправи 3 (с. 3).

Слова *конвалія*, *чорнобривці* та *нагідки* в алфавітному порядку діти можуть записати самостійно, учитель надає допомогу тим, у кого виникають проблеми з виконанням завдання. Визначення зайвих слів у кожному рядку колективно за таким алгоритмом: визначення спільної ознаки, за якою можна об'єднати слова; виділення слова, яке не відповідає цій ознаці.

Доцільно запропонувати учням скласти й записати речення: Конвалія, нагідки, чорнобривці — рослини (лікарські рослини, квіти).

V. Підсумок уроку.

— Що нового ви дізналися на сьогоднішньому уроці? Які музичні інструменти запам'ятали?

VI. Домашнє завдання.

• Робота з підручником (с. 6); зошитом з друкованою основою (вправа 3).

УРОК 3

Тема уроку. Склад. Перенос слів із рядка в рядок по складах.

Правила переносу

Мета. *Формувати* в учнів уміння ділити дво-, трискладові слова на склади, упорядковувати граматичний лад мовлення; *розвивати* фонетико-фонематичне мовлення; *поповнювати* словниковий запас учнів словами *вуйко, ганок, виховувати* любов до природи.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I. На етапі актуалізації опорних знань і вмінь учнів.

• Учитель пропонує дітям відгадати загадки, записати відгадки, назвати букви, вимовити звуки.

Квітка ця на сонце схожа,
На олію вона гожа,
Жовті пелюсточки має,
Їх до сонця повертає.

(*Соняшник*)

На болоті біля річки
Виросли пухнасті свічки.
Забіжу я наперед —
Це звичайний

(*Очерет*)

— Вимовте у кожній відгадці голосні звуки, визначте їх кількість, усно поділіть слова на склади. Порівняйте кількість голосних звуків і кількість складів у кожному слові. Зробіть висновок.

• Під керівництвом учителя діти виконують завдання. Поступово потрібно підвести учнів до сприймання алгоритму поділу слів на склади для переносу.

II. Сприймання та засвоєння матеріалу.

1. Відомості про склад та основні правила переносу.

— Слова поділяються на склади. Склад може бути утворений з одного чи кількох звуків, один з яких обов'язково є голосним. Голосні звуки **складотворні** (складові) й утворюють вершину складу. Кількість складів у слові відповідає кількості голосних у ньому. Залежно від кількості складів слова поділяються на односкладові, двоскладові, трискладові й багатоскладові: ліс, день, звір; я-ма, си-ла, книж-ка; со-ро-ка, я-лин-ка, сер-день-ко; ма-те-рин-ка, за-без-пе-чи-ти, ви-со-ко-тем-пе-ра-тур-ний.

Залежно від того, на який звук склад закінчується, склади бувають закриті і відкриті.

Відкритим називається такий склад, який закінчується на голосний звук: ко-си-ти.

Закритим називається склад, який закінчується на приголосний звук: свіч-ка, без-під-став-ний.

В українській мові переважають відкриті склади.

Правила переносу слів.

1. З рядка в рядок слова переносяться тільки цілими складами: бать-ко, за-хис-ник.

2. Подвоєні приголосні розриваються: цін-ний, імен-ник.

3. У словах типу *життя, колосся, знання* допускається двоякий перенос: знан-ня, зна-ння.

При переносі не можна:

1. Залишати й переносити одну букву: озе-ро (а не о-зеро), надія (а не наді-я). Не можна переносити такі слова, як: аїр, озер, осінь, упав, юність, ясень.

2. Розривати сполучення *йо, ьо*: кур-йоз, сльо-за.

3. Розривати буквосполучення *дз, дж*, якщо вони позначають один звук: за-дзвонити, хо-джу; але під-жарити, від-знака.

4. Відокремлювати м'який знак і апостроф від попередньої букви: паль-ці, бур'-ян (а не па-льці, бур-'ян).

5. У складних словах відривати початкову букву другої основи: паро-плав, праце-здатний.

6. Відривати ініціали або інші скорочення від прізвища: І. Я. Франко, проф. Шевчук. Якщо ім'я по батькові чи інше слово, яке передавалося скорочено, написано повністю, то можливий перенос: Іван — Якович Франко, Іван Якович — Франко, професор — В. С. Іваненко.

7. Розривати абрєвіатури й скорочєння вїд слїв, яких вони сто-
суютьсѧ: ООН, ДАІ, ТУ–154, 20 кг, 3 км, 1994 р.

8. Розривати умовнї скорочєння, що пишутьсѧ через дефіс або
складаютьсѧ з кїлькох слїв: вид-во, л-ра та їн.

В їнших випадках можна довїльно переносити слова за скла-
дами.

2. Робота з пїдручником.

• Виконання вправи 1 (с. 7). Складання алгоритму подїлу слїв
на склади.

• Читання тексту вїрша вчителем або пїдготовлєними учнями.

– Про кого їдетьсѧ в тексті вїрша?

– Що вирїшили намалювати зайчата?

– Прочитайте слова, якї називають овочї, що лежали на столї.

• Дїти називають їменники, учитель прикрїплює демонстрацїй-
нї картки з надрукованими на них словами: *морква, рїпа, капуста,*
картопля, буряки, салат, огїрки. Далї поступово формуєтьсѧ алго-
ритм виконання завдання.

– Промовте слово *морква*.

– Вимовте голоснї звуки, визначте їх кїлькїсть у словї.

– Подїліть слово на склади, визначте їх кїлькїсть.

– Порївняйте кїлькїсть голосних звукїв ї складїв у словї.

– Зробїть висновок.

У ходї аналізу слова *огїрок* учитель наголошує на тому, що бук-
ва *о* позначає голоснїй звук [о], якїй утворює склад, але перенести
слово можна лише так: *огї-рок*.

• Зазначенї слова учнї дїлять на склади та на склади для пере-
носу. Доцїльно провести роботу в парах: дїти по черзї виконують
завдання, допомагають один одному, перевїряють правильнїсть ви-
конання роботи, користуючись зразками, якї можна прикрїпити на
дошку.

• Робота з речєнням.

Пїсля виконання вправи вчитель має пїдвести учнїв до виснов-
ку: склад – частина слова, голоснїй звук виконує складотворну
роль, отже, у словї стїльки складїв, скїльки голосних звукїв.

3. Засвоєння правила (с. 8).

– Прочитайте правило. Чи пїдтверджує воно висновки, зробле-
нї нами пїд час роботи на уроцї?

– Прочитайте (повторїть), що таке склад.

– Як визначити кїлькїсть складїв у словї?

4. Робота в зошитї з друкованою основою.

Каліграфічна хвилинка (вправа 1, с. 3).

Прописати з'єднання та склади, назвати в них букви, що позначають голосні звуки.

Прописати слово *Лідія*, визначити в ньому кількість голосних звуків, поділити слово на склади, пояснити, чому це слово написано з великої літери, усно скласти речення з цим словом.

5. Робота з підручником.

- Виконання вправи 2 (с. 8).

За необхідності вчитель пояснює значення слів *знайомий, бойовий, крайовий, завойовник*.

— Усі слова мають склад *-йо-*. Для того щоб правильно поділити ці слова на склади для переносу, прочитайте правило на с. 8.

- Виконання завдання з коментуванням, визначення кількості складів.

Учитель може наголосити на тому, що дітям варто чітко промовити всі склади в слові, яке потрібно перенести з рядка в рядок. «Язичок не помилиться».

- Виконання вправи 3 (с. 8).
- Читання тексту вчителем, словникова робота.
- Робота над усвідомленням тексту.

— Про кого йдеться в почутому тексті? Де відбуваються події? Що любив вуйко Йой? Знайдіть і прочитайте, яким був стіл, за яким уживав їжу вуйко Йой. Який сніданок він собі приготував?

- Списування третього абзацу тексту в робочі зошити.

Додаткові завдання до тексту: • Вимовте звуки у виділеному слові, назвіть букви, зробіть звуковий аналіз слова *ганок*. Складіть і запишіть речення з цим словом. • Вимовте звуки в слові *щавель*; • Поділіть слово *заячий* на склади. • На які питання відповідають слова в дужках? • На які питання відповідають ці слова після того, як ви розкрили дужки?

III. Закріплення та застосування набутих знань.

1. Робота в зошиті з друкованою основою.

- Виконання вправи 2 (с. 4). Закріплення правил переносу слів. Правила учні сприймають поступово.

Фізкультхвилинка проводиться у формі гри «Телеграфісти»

Учитель називає слова, які потрібно поділити на склади. Учні промовляють кожне слово по складах, потім виконують відповідну кількість рухів: підстрибнути, плеснути в долоні, присісти...

- Виконання вправи 3 (с. 4).
- Читання тексту. Робота над усвідомленням тексту.
 - Хто головний персонаж твору? Прочитайте, як виглядали незнайомці, з якими зустрівся Бровко. Як ви вважаєте, про кого йдеться? Доцільно продемонструвати зображення лелек.
 - Які слова потрібно виписати з тексту? (*Чотирискладові*).
 - Як правильно визначити, які слова є чотирискладовими?
- Визначення слів, які не можна поділити для переносу. (Однокладові — *біг, він, них*; двоскладові — *шиї, якісь, але*).

Додаткові завдання до тексту: • Вимовте звуки слова *дзьоби*, поділіть це слово на склади для переносу. • Вимовте звуки в слові *шиї*, назвіть букви. • Прочитайте слова в останньому реченні, які відповідають на питання *що зробили?* • Прочитайте в першому реченні слова, які відповідають на питання *хто?* • Прочитайте питальне речення.

IV. Підсумок уроку.

Учитель. Сьогодні ви навчилися визначати кількість складів у слові, дізналися про склади, навчилися ділити слова для переносу.

V. Домашнє завдання.

Робота з підручником (с. 9). Виконати завдання до вправи 3.

УРОК 4

Тема уроку. Правила переносу частин слів з літерами *й* та *ь* у середині слова

Мета. *Формувати* в школярів уміння переносу частин слів з літерами *й* та *ь* у середині слова; *закріплювати* поняття один, багато; *учити* здійснювати звуко-буквені зіставлення; *поповнити* словниковий запас учнів словами *черкнула, сюрчав; виховувати* любов до природи.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I. На етапі актуалізації опорних знань і вмінь учнів.

— Назвіть слова-відгадки. Вимовте голосні звуки в кожному слові, поділіть слова на склади та для переносу.

- Повторення алгоритму виконання завдання.
Коробка для зберігання письмового приладдя. (*Пенал*).
Що мовчить, а розуму навчить? (*Книжка*).
Не їсть, не п'є, а ходить і б'є. (*Годинник*).
Удень з ногами, а вночі без ніг. (*Черевики*).

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

• Учитель пропонує учням прочитати слова, надруковані на демонстраційних картках, і визначити, за якою ознакою їх об'єднали у дві групи.

скринька	майданчик
кицька	майстер
лялька	жайворонок
нянька	лінійка

Учитель. До першої групи ввійшли слова з м'яким знаком у середині слова, до другої — слова з буквою *й*.

— Чи можете ви визначити кількість складів у кожному зі слів?

Для того щоб поділити ці слова для переносу, потрібно пригадати правила. Наше завдання — навчитися застосовувати правила переносу слів з буквами *ь* та *й* у середині.

III. Сприймання та засвоєння матеріалу.

1. Відомості про правила переносу слів з *й*, апострофом і знаком м'якшення.

Буква *й* не відривається від попередньої букви, яка позначає голосний звук: *свій-ський* (а не *сві-йський*), *бай-ка* (а не *ба-йка*); *лій-ка*, *лі-ній-ка*, *ко-ній-ка*.

Апостроф і м'який знак при переносі не відокремлюються від попередньої букви: *паль-ці*, *бур'-ян*.

Ніколи не розриваються сполучення *йо* та *ьо*: *па-йок*, *сльо-за*.

2. Робота в зошиті з друкованою основою.

Каліграфічна хвилинка (вправа 1, с. 5)

Крім слова *майорить*, в ігровій формі можна запропонувати учням поділити для переносу інші слова з буквосполученням *йо*. Наприклад, *бойовий*, *знайомий*, *район*, *майор*.

• Пояснення значення слова *майорить*. Доцільно продемонструвати ілюстрацію.

Словникова робота

Майоріти, майорить, майоріє — 1) невиразно виднітися вдалині; маячити; 2) те саме, що мигтіти; 3) коливатися під дією вітру.

3. Робота з підручником.

- Виконання вправи 1 (с. 9).

— Розгляньте малюнки, слова-назви предметів поділіть на склади для переносу.

Завдання вправи виконуються поетапно.

Доцільно повернутися до слів з демонстраційних карток і, виконуючи завдання з коментуванням, записати ці слова в робочий зошит, поділяючи їх для переносу.

- Виконання вправи 2 (с. 9).
- Читання тексту вчителем.

Словникова робота

Перед сприйманням змісту тексту вчитель має пояснити учням значення слова *Ярко* — ім'я хлопчика. Для тлумачення слова *черкнула* доцільно продемонструвати такий дотик, запропонувати учням почути звук, який при цьому виникає.

• Читання тексту вчителем супроводжується демонстрацією відеофрагмента із зображенням коника та звуковим супроводом.

- Робота над усвідомленням тексту.

— Про кого йдеться в цьому тексті? Прочитайте, за чим спостерігав хлопчик. Хто вмовився на травинці? Чому автор уживає саме слово *умостився*? Яку музику почув Ярко? Які дієслова передають звучання мелодії? З чим автор порівнює звуки?

Учителеві доцільно акцентувати увагу учнів на засобах художньої виразності, використаних автором твору.

- Поетапне виконання завдань до вправи.
- Усний переказ тексту учнями.

Додаткові завдання до тексту: • Поділіть слова *Ярко, маленький* на склади для переносу. • Вимовте звуки слова *Ярко*, назвіть букви. • Прочитайте слово в першому реченні, яке відповідає на питання *хто?* • Від якого слова утворилися слова *травинка, маленький?* • Прочитайте слово в першому реченні, яке відповідає на питання *що робив?*

- Звуковий аналіз виділених слів, поділ слів для переносу.
- Складання звукової схеми слова *сюрчав*, визначення звукового значення букви *ю*.
- Списування речень у робочий зошит.

Фізкультхвилинка

При проведенні фізкультхвилинки можна запропонувати учням відтворити звуки: шум вітру, шелест трави, звуки дощу.

IV. Закріплення та застосування набутих знань.

1. Робота з підручником.

• Виконання вправи 3 (с. 10).

Слова у формі однини діти записують у робочий зошит.

— Доберіть слова-ознаки (дієслова) до записаних вами слів так, щоб утворилися словосполучення.

2. Робота в зошиті з друкованою основою.

• Виконання вправи 2 (с. 5). Сприймання змісту тексту.

У ході читання вчитель звертає увагу учнів на правильну звуковимову, доцільно зробити акцент на написанні слів з префіксом *роз-*.

— Про що ви дізналися з тексту?

— Які слова передають дії дощику? Доведіть, що дощик — пустун.

— До чийх хаток прибігав дощик?

— Як ви вважаєте, чи вибігла з хатинки Оленка?

• Звуковий аналіз слова *дощик*.

— Вимовте звуки в слові, назвіть букви, порівняйте кількість звуків і букв у слові.

• Запис і поділ на склади для переносу виділених слів.

— Які правила переносу слів потрібно пригадати для того, щоб правильно виконати завдання?

V. Підсумок уроку.

— Що таке *склад*? Як переносимо слова з рядка в рядок? Як звали хлопчика, який слухав звуки природи? Як звали дівчинку, яка слухала шум дощу? Прочитайте діалог дощика та Оленки. З якою інтонацією потрібно читати слова дощика, чому?

VI. Домашнє завдання.

Списати другий абзац вправи 2 (с. 9 підручника).

УРОК 5

Тема уроку. Голосні звуки. Букви, що позначають голосні звуки

Мета. *Формувати* в дітей уміння промовляти голосні звуки, називати букви на їх позначення, здійснювати звуко-буквені зі-

ставлення (я, ю, є, ї); *опрацювати* програмове слово *лелека*; *закріпити* правопис слів з великої букви; *учити* другокласників правильно інтонувати речення.

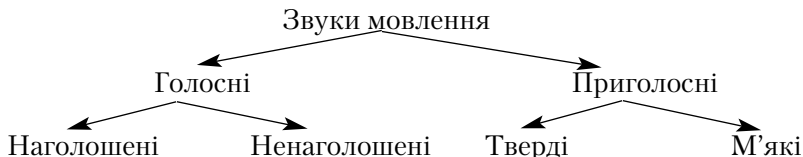
ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I. На етапі актуалізації опорних знань і вмінь учнів.

Інтерактивна стратегія «Мозковий штурм»

— Пригадайте, що вам відомо про звуки мовлення.

Протягом певного часу (1–2 хв.) учні пригадують, якою інформацією вони володіють. У процесі роботи вчитель занотовує відповіді на дошці, утворюючи при цьому асоціативний куш.



Складотворча роль

6 звуків: [а], [о], [у], [е], [и], [і].

10 букв: а, о, у, е, и, і, я, ю, є, ї.

Уворюються з участю голосу.

Складаються з голосу і шуму або тільки з шуму.

1. Робота з підручником.

• Виконання вправи 1 (с. 10). Читання скоромовки, уставлення пропущених букв, визначення, який звук позначає ця буква на письмі.

У словах пропущено букву *о*, вона позначає голосний звук [о].

Синонімічний ряд до слова *скоромовка*: спотиканка, швидкомова.

• Списування скоромовки або письмо з пам'яті.

2. Робота в групах.

Діти об'єднуються в невеликі групи. Кожна група отримує картку із скоромовкою.

— Прочитайте скоромовку, виразно вимовляючи голосні звуки.

Ой був собі коточок,
Украв собі клубочок
Та й сховався у куточок.

Мусій, муку сій,
Печи паляниці,
Клади на полиці.

Босий хлопець сіно косить,
Роса росить ноги босі.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

- Поглибити знання про голосні звуки та букви, що їх позначають на письмі.

III. Сприймання та засвоєння матеріалу.

2. Робота з підручником.

- Виконання вправи 2 (с. 10).

Читання тексту вчителем або учнем, який добре читає. Сприймання змісту тексту.

— Про який місяць розповідається в тексті? Чим здивував автора жовтень? Прочитайте речення, у якому йдеться про поведінку ос. Прочитайте перший абзац, вимовте звуки, які позначають пропущені букви. Які це звуки?

— Прочитайте речення другого абзацу, розкриваючи дужки. Узгодження слів з дужок у другому абзаці з іншими словами: жовті *оси*; сідають на *ягоди*; ласують *солодким* суничним соком. Спишіть другий абзац.

- Списування (зорово-слуховий диктант) другого абзацу вправи.

Додаткові завдання до тексту: • Поділіть на склади слова *оси*, *ягоди*, *солодким*. Яке з цих слів не ділиться на склади для переносу? • Які зі слів можна поділити на склади для переносу? • Які звукові значення букв *я*, *ю*, *ї* в підкреслених словах? • Від якого слова утворилися слова *медовий*, *суничний*? • Які слова називають істоти, неістоти, ознаки предметів? • Прочитайте слова із звуком [т']. • Складіть звуко-буквену схему слова *трапляється*.

2. Робота з таблицею (с. 11).

— Вимовте голосні звуки.

— Назвіть букви, що позначають голосні звуки на письмі. Наведіть приклади слів, у яких букви *я*, *ю*, *є* позначають два звуки.

- Виконання вправи 3 (с. 11). Робота над звуковим значенням букв *я*, *ю*, *є*.

Учитель демонструє зображення птахів: горобець, сорока, синиця, журавель, лелека, зозуля. Дітям потрібно визначити, які з цих птахів відлітають у вирій.

— Журавлів навесні називають веселиками. Як ви вважаєте, чому восени їх називають журавлями? Про що сумують ці птахи, відлітаючи в теплі краї?

— Прочитайте текст вірша М. Познанської. Про кого в ньому розповідається?

— Назвіть слова, у яких пропущено букви. Які звуки вони означають?

Додаткові завдання до тексту: • Як ви розумієте два останні рядки вірша? • Як інакше називають журавлів? (*Веселики*). Чому? • У яких випадках ми говоримо *прощавай*? • Від якого слова утворилося слово *літечко*? • Прочитайте слова із звуком [л'].

3. Робота з правилом (с. 11).

— Прочитайте правило. Як утворюються голосні звуки?

— Коли букви *я, ю, є* позначають два звуки? Наведіть приклади.

— Коли букви *я, ю, є* позначають один звук? Наведіть приклади.

— Яке звукове значення має буква *ї*?

Фізкультхвилинка

IV. Закріплення та застосування набутих знань.

1. Робота в зошиті з друкованою основою.

• Опрацювання програмового слова *лелека*.

Доцільно використати прийом ейдетики. Учитель демонструє зображення лелеки.

— На яку букву подібний тулуб птаха? (*На букву «л»*).

— Написання якої літери можна побачити у формі крил лелеки? (*Букви «е»*).

— Пропишіть у повітрі з'єднання *еле*.

— Продемонструйте рухи птаха, вимовте його назву.

2. Робота із загадкою

Довгі ноги, довгий ніс,
По болоту ходить скрізь.
Хату на хаті має,
Жабам рахунок знає.

(*Лелека, чорногуз, бусел, бузько, гайстер, боцюн, бушель, жабоїд, дзьобун*).

3. Навчальний диктант.

Тихо. Надвечір'я. Спить на подвір'ї жито в снопах. Сплять чорнобривці. Сплять горобці в стрісі. Спить лелека на одній нозі. Це я

вже давно помітив, що цілу весну і літо наш лелека спить на одній нозі (*М. Вінграновський*).

- Виконання вправи 2 (с. 6).

Списування доповнених речень.

Виконання другого завдання вправи.

- Виконання вправи 3 (с. 7).

Виконання завдання з коментуванням. Доцільно визначити звукове значення букв *я, ю, є, ї*.

- Яка буква завжди позначає два звуки?

V. Підсумок уроку.

Повторення скоромовки.

— Про якого птаха ми сьогодні говорили? З ким прощався лелека? Чому?

— Скільки в нашій мові голосних звуків, скільки букв їх позначає?

VI. Домашнє завдання.

- Списати перший абзац вправи 2 (с. 9 підручника).

УРОК 6

Тема уроку. Голосні звуки. Букви, що позначають голосні звуки

Мета. *Формувати* в учнів уміння промовляти голосні звуки, називати букви на їх позначення, здійснювати звуко-буквений аналіз слів, упорядковувати граматичний лад мовлення; *отрацювати* програмове слово *Україна*; *виховувати* любов до рідної землі.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I. На етапі актуалізації опорних знань і вмінь учнів.

1. Робота з підручником.

- Виконання вправи 1 (с. 11).

Читання акровірша Л. Глібова. Відгадування загадки.

— Вимовте голосні звуки в слові *морква*, поділіть його на склади, вимовте наголошений склад.

Додаткові завдання до загадки: • Доберіть антонім до слова *молодій (старій)*. • Доберіть синоніми до слова *ненька (мати, матінка, матуся, мама)*. • Поділіть слово *неньці* на склади для переносу.

2. Робота в зошиті з друкованою основою.

Каліграфічна хвилинка (вправа 1, с. 7)

Засвоєння написання слова *Україна*. Звуковий аналіз слова. Провис споріднених слів: *українці, українка, українець, український*.

- Виконання вправи 2 (с. 7).

Завдання вправи легкі, доступні, а тому діти можуть виконати їх самостійно. Учитель визначає міру допомоги учням.

Можливі варіанти слів вправи 2: казка, кізка; колобок; саночки, синочки.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

- Використання набутих знань для виконання завдань вправ, розширення кола знань.

III. Закріплення знань, формування вмінь і навичок.

1. Робота з підручником.

- Виконання вправи 2 (с. 12).

- Читання тексту вчителем. Робота над усвідомленням змісту прочитаного.

— Про які овочі ви дізналися з оповідання?

— Який овоч потрапив до України з Америки?

— Як італійці називають помідори?

— Прочитайте речення, у яких розповідається про капусту.

Прочитайте речення, у яких є назви країн.

Доцільно супроводжувати роботу над текстом демонстрацією ілюстрацій.

- Звуко-буквений аналіз виділених слів, акцент — на звукове значення букв *я, ю, є, ї, в*; на особливості переносу цих слів; визначення наголошеного складу. Доцільно зазначити, що знак наголосу на письмі ставимо над буквою, яка позначає голосний звук, оскільки саме голосний є вершиною складу.

- Пропедевтика введення граматичної категорії іменника, власні та загальні назви.

- Діти записують у робочі зошити, а вчитель — на дошці географічні назви. Учитель наголошує на тому, що назви країн — власні назви, тому їх потрібно писати з великої літери. Утворення споріднених слів-назв громадян указаних країн. Оскільки це загальні назви, то їх потрібно писати з малої букви. Усі записи мають бути зроблені спочатку на дошці вчителем, лише після цього учнями в зошитах.

Америка — американці; Італія — італійці; Україна — українці; Росія — росіяни; Іспанія — іспанці.

- Списування першого абзацу тексту.

Додаткові завдання до тексту: • Знайдіть і спишіть у зошити питальне речення. • Поділіть підкреслені слова на склади. • Від якого слова утворилося слово *картопелька*? • Вимовте звуки слова *любимо*, назвіть букви. • Як називаємо людей, які вирощують овочі: садоводи, овочеводи, хлібороби?

- Виконання вправи 3 (с. 13).

Виконання завдання з коментуванням.

2. Робота в зошиті з друкованою основою.

- Виконання вправи 3 (с. 7).

— Прочитайте слова в дужках, поставте до них питання. Що вони означають?

• Визначення форми числа іменників, запис їх у відповідні колонки (с. 8). Можна виконати це завдання спочатку на дошці, записати слова так, щоб в іншій формі числа залишилися пропуски.

Один	Багато
<i>сад</i>	сади
<i>трава</i>	трави
квітка	<i>квітки</i>
яблуня	<i>яблуні</i>
груша	<i>груші</i>
дуб	<i>дуби</i>
ясен	<i>ясени</i>

IV. Підсумок уроку.

V. Домашнє завдання.

- Списати другий абзац вправи 2 (с. 12).

УРОК 7

Тема уроку. Наголос. Наголошені й ненаголошені звуки

Мета. *Формувати* в учнів уміння правильно промовляти слова й наголошені звуки, склади, правильно наголошувати слова, передбачені програмою (*вересень, загадка, Батьківщина, герої, завдання, учитель*); *розвивати* творчі вміння школярів, логіку мислення та мовлення.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I. На етапі актуалізації опорних знань і вмінь учнів.

1. Робота в парах.

- Складання слів із «розсіпаних» складів.

Діти отримують картки з написаними на них складами, їм потрібно скласти та прочитати слова, вимовити в кожному слові голосні звуки, визначити наголошений склад. Можливий інший варіант: наголошений склад у словах виділено кольором.

— Складіть слова, прочитайте їх. Визначте, чим подібні виділені склади. (*Наголошені*).

Кар	ти	на	<i>картина</i>
Ма	лю	нок	<i>малюнок</i>
Мав	поч	ка	<i>мавпочка</i>
Фар	би		<i>фарби</i>

— Складіть речення, використовуючи «зібрані» слова.

• Дітям потрібно скласти речення, уставивши замість питань слова, які відповідають змісту.

Яка? мавпочка **якими?** фарбами написала **яку?** картину.

Весела (талановита, творча) мавпочка **акварельними (чарівними)** фарбами написала **чудову (осінню)** картину.

— Визначте наголошений склад у словах, якими доповнювали речення.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

— Поширимо коло знань про наголос у слові. Навчимося визначати наголошений склад.

III. Сприймання та засвоєння матеріалу.

1. Робота з підручником.

- Спостереження за роллю наголосу.

- Виконання вправи 1 (с. 13) (робота в парах, читання в ролях).

— Прочитайте скоромовку. Чи однакове значення мають виділені слова? Вимовте наголошені звуки в цих словах.

— Про якого Мишка йдеться? Чому це слово написано з великої букви?

2. Робота над теоретичним матеріалом.

Сприймання змісту кожного правила. У процесі роботи вчитель коментує зміст правила, наводить приклади. (*Україна, Київ, Дніпро*).

— Складіть усно речення зі словом *Україна*. (*Україна — це наша Батьківщина*).

3. Робота в зошиті з друкованою основою.

Каліграфічна хвилинка (вправа 2, с. 8)

— Розгорніть зошити з друкованою основою, прочитайте слово, яке ми зараз пропишемо каліграфічно. (Учитель коментує структуру букв, з'єднань).

Коллективне читання слів, поділ на склади, визначення наголошеного звука, складу. У відповідному кружечку біля слова потрібно вписати цифру, що вказує, який склад наголошений. Якщо учні зрозуміли інструкцію до вправи, то подальша робота проводиться самостійно.

• Робота зі словами програми, значення та правопис яких треба запам'ятати (вправа 3, с. 14 підручника).

Формування вміння правильно наголошувати слова *Батьківщина, вересень, герой, завдання, учитель*.

У ході роботи можна звернути увагу учнів на те, що в словах *завдання, питання, читання* наголошеним є другий склад, вони римується, а отже, легко запам'ятати правильний наголос у цих словах.

IV. Закріплення та застосування набутих знань.

1. Робота з підручником.

• Виконання вправи 2 (с. 14).

Сприймання змісту тексту. Перед колективним читанням тексту вчитель пояснює учням значення словосполучення *Русанівська затока*, показує ілюстрацію. (*Русанівка — один із найбільших житлових районів Києва на березі Дніпра. Тут річка утворює невелику затоку, берегами якої люблять гуляти кияни. На берегах затоки побудовані красиві будинки, кафе та інші заклади відпочинку. Тут завжди багато людей, особливо влітку*).

— Про кого йдеться в цьому тексті?

— Яку знахідку виявила мама на балконі? Чому це стало дивною?

— Прочитайте, як виглядало яйце.

— Скільки яєць знесла качка?

2. Робота над словами з пропущеними буквами.

Доцільно вписати ці слова на дошку, уставити букви з коментуванням, варто звернути увагу на звукове значення цих букв, визначити наголос у кожному з вписаних слів.

• Самостійне списування другого абзацу тексту.

- Складання кінцівки розповіді усно.

Під час складання кінцівки розповіді вчителю доцільно звернути увагу на бережливе ставлення до живої природи, указати на можливість людей оберігати спокій птахів навіть у такому випадку.

Додаткові завдання до тексту: • Поясніть правопис слова *дев'ятий*. • Поділіть на склади для переносу слова *самісінькою, справжнісіньке*. • Визначте наголошений склад у словах *затокою, крапельками, дев'ятеро*. • Прочитайте слово-назву істоти у першому реченні другого абзацу. • Знайдіть і прочитайте в тексті слова, у яких звуків більше, ніж букв.

3. Робота в зошиті з друкованою основою.

- Виконання вправи 3 (с. 9).

Засвоєння правил поведінки в громадських місцях. Списування речень.

V. Підсумок уроку.

— Про кого ми сьогодні читали? Які склади називаємо наголошеними? Що таке наголос? Скільки може бути наголосів у слові?

VI. Домашнє завдання.

Скласти речення зі словниковими словами (вправа 3, с. 14 підручника).

УРОК 8

Тема уроку. Урок розвитку писемного мовлення. Підпис малюнка за його змістом

Мета. *Розвивати* в учнів уміння слухання-розуміння, аудіювання, формування вміння правильно підписувати малюнок, вибирати з тексту влучні виражальні засоби мови, давати правильні відповіді на запитання словами з тексту (загадки); *розвивати* логіку мислення й мовлення, художню уяву; *виховувати* в школярів відчуття краси українського слова.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

1. Оголошення теми і мети уроку.

Учитель. Сьогодні ми будемо вчитися складати й записувати текст-опис квіточки. Описувати можна все: природу, людину, тваринку. Чим яскравіше описаний предмет, тим краще його можна

увияти. Складати власні тексти нам допоможуть твори письменників і поетів, які ми будемо читати. А що ми сьогодні будемо описувати, дізнається, відгадавши загадку.

**Я на сонце дуже схожа —
Золотиста, ніжна, гожа.
Я щоранку розцвітаю,
Промінцями всіх вітаю.
Відгадати всім неважко,
Що за квітка я?**

2. Змістовий аналіз загадки (опрацювання виділених слів).

3. Розгляд ілюстрацій, на яких зображені ромашки.

Учитель. Важко знайти людину, яка б не знала ромашку. Існує легенда, що ромашки ростуть там, де падають зірки. Нині нараховують 350 сортів ромашки. Вони діляться на декоративні й лікарські. Декоративні ромашки є білі, жовто-білі, рожеві, фіолетові, блакитні, кавказькі, німецькі, римські. Декоративні ромашки є великих і середніх розмірів, їх вирощують на клумбах.

Лікарські ромашки мають дрібненькі квітки, з білими пелюстками із зубчиками. Серединка квітки — жовтенька, стебло — високе й розгалужене, листки посічені. Аптечна ромашка має сильний запах. Саме квітки мають лікарські властивості.

— Послухайте, як красиво описав ромашку Ганс Крістіан Андерсен.

Коло самісінького паркана в **чудовій зеленій** траві росла **маленька тендітна** ромашка. Сонце голубило її **тепло й ніжно**. Одного ранку ромашка розцвіла. Квіточка сиділа на **зеленій стрункій** стеблинці. Стеблинка міцно тримала **зелені різьблені** листочки. Листочки були наче **мережка**. **Маленькі, блискучо-білі** пелюсточки промінням розходилися від **золотого сонечка**, що було посередині. Крапельки роси виблискували на **білосніжних** пелюстках.

(Виділені слова — виписати на дошці).

4. Змістовий аналіз тексту.

— Прочитайте записані слова. Це слова, які наче малюють квітку, описують її.

• Опрацювання плану опису (с. 15).

• Розгляд малюнків у підручнику (с. 14–15).

• Усне складання тексту-опису, використовуючи виражальні засоби із загадки та тексту. Розповідь складеного тексту. Редагування тексту.

- Орфографічна підготовка (*зелені, золоті, сердечко, мережка, різьблене, струнке, сіяє, білосніжні, блискучо-білі, тендітна*).

- Запис тексту. (Учні, які мають добру підготовку, можуть писати самостійно, а іншим учням можна запропонувати певну допомогу, а саме: початок речення, більш повний словник, редагування речень, тексту, уточнення відповідей на пункти плану).

- Читання окремих робіт.

5. Підсумок уроку.

Учитель. Ми сьогодні вчилися складати текст-опис ромашки. Для того щоб написати хороший твір, ми читали загадку про ромашку, оповідання про цю рослину, ознайомилися з видами ромашки, дізналися про її користь. Коли читатимете художні твори, запам'ятовуйте гарні слова й сполучення слів про природу. Такі слова й словосполучення допоможуть вам краще писати власні твори. Придивляйтеся до природи, любіть і бережіть її.

УРОК 9

Тема уроку. Ненаголошені голосні звуки [е], [и]

Мета. *Спостерігати* за вимовою слів з ненаголошеними [е], [и]; *ознайомити* учнів із поняттям *перевірне слово*; *навчати* добирати перевірні слова; *закріплювати* поняття *один, багато*; *розвивати* фонетико-фонематичне мовлення.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I. На етапі актуалізації опорних знань і вмінь учнів.

1. Робота в групах.

- Кожна група отримує комплект карток із написаними на них словами.

— Прочитайте слова, розподіліть їх у групи: перша група слів із наголошеним першим складом, друга — наголошений другий склад, третя — третій. Простежте за вимовою голосних звуків у наголошеному та ненаголошених складах.

Сонце, синиця, дерево, редиска, Володимир, вулиця, гребля, полуниця, життя, димар.

- Презентація результатів роботи груп.

- Учитель підводить дітей до висновку про те, що ненаголошені голосні звуки [е], [и] вимовляються нечітко, а отже, при написанні слів їх потрібно перевіряти.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

- Спостереження за вимовою голосних звуків [е], [и] у ненаголошеній позиції, ознайомлення із способами перевірки слів з ненаголошеними голосними звуками [е], [и].

III. Сприймання та засвоєння матеріалу.

1. Робота з підручником.

- Виконання вправи 1 (с. 15).

Визначення наголошеного голосного звука в слові *листя* та спостереження за його вимовою в словах *день*, *вербі*.

— Як вимовляються наголошені голосні звуки [е], [и]? (*Кри́ла, чи́сла, пе́ра*).

— Прочитайте правило на с. 15. Чи підтверджує воно наші висновки?

Спостереження за вимовою ненаголошених голосних звуків [е], [и] у словах вправи 1 (*вербі, листочок, деньочок*).

— У якому слові другого речення голосний звук [и] вимовляється наближено до [е]? (*Зими*). Чому?

— Прочитайте наступне правило на с. 15. Як вимовляються ненаголошені звуки [е], [и]?

2. Тренувальні вправи.

— Прочитайте слова, правильно вимовляйте ненаголошені голосні звуки [е], [и].

Свисток, листопад, запитання, темніє, ледачий, березневий.

3. Ознайомлення із способами перевірки слів з ненаголошеними голосними [е], [и].

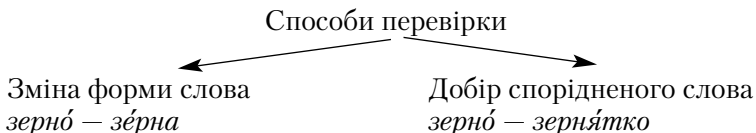
- Виконання вправи 2 (с. 16). Зміна форми слова.

- Ознайомлення з першим способом добору перевірного слова — зміна форми слова (правило 1, с. 16).

Учитель. Слова, які допомагають перевірити написання букв, що позначають ненаголошені голосні звуки [е], [и], — це перевірні слова.

- Виконання вправи 3 (с. 16).

Ознайомлення з другим способом добору перевірного слова — добір спорідненого слова (правило 2, с. 16).



Зауважимо, що використання в мовленні вчителя відповідних термінів є пропедевтикою до сприймання та засвоєння такої термінології учнями.

IV. Закріплення та застосування набутих знань.

- Робота в зошиті з друкованою основою.

Каліграфічна хвилинка (вправа 1, с. 10). Написання слова *вересень*.

— Спробуйте пояснити, чому цей місяць так називають.

Учитель. Назва *вересень* прийшла з Полісся. Там у цей період цвіте верес — цінна медоносна рослина. Називали цей місяць також ревуном, заревом, сівнем, бабським літом і покрійником.

Матеріал для слухання-аудіювання.

Вересень

Теплий ранок. Верес квітне.

Серце вересень зігрів.

Небо слухає блакитне

Сміх і вереск школярів.

- Виконання вправи 2 (с. 10).

Доцільно спочатку дібрати перевірні слова, лише потім устави-ти пропущені букви. Під час роботи вчитель звертає увагу учнів на спосіб перевірки: добір споріднених слів.

- Виконання вправи 3 (с. 11).

V. Підсумок уроку.

VI. Домашнє завдання.

- Виконати вправу 3 (с. 16 підручника).

Залежно від виконаної роботи вчитель може задавати домашнє завдання з підручника або із зошита.

УРОК 10

Тема уроку. Ненаголошені голосні звуки [е], [и]

Мета. *Спостерігати* за вимовою слів із ненаголошеними [е], [и]; *закріплювати* поняття *перевірне слово*; *навчати* учнів добирати перевірні слова; *розвивати* фонетико-фонематичне мовлення; *виховувати* любов до живої природи.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I. На етапі актуалізації опорних знань і вмій учнів.

- Робота в групах.

Вправління у вимові слів із ненаголошеними голосними, визначення перевірних слів.

Ігрове завдання «Знайди пару»

Діти отримують картки з написаними на них словами: з ненаголошеними голосними та перевірними до них. За командою вчителя учні починають рухатися по класу, вимовляють слово зі своєї картки та шукають пару за принципом — слово, яке перевіряємо, і перевірене слово.

Пари слів: *зима* — *зимонька*; *темнота* — *темно*; *крило* — *крила*; *гречаний* — *гречка*; *книжки* — *книжка*; *лисиця* — *лис*; *письмо* — *пишуть*; *черговий* — *черга*.

— Розгляньте утворені пари слів, визначте, у який спосіб було підібрано перевірні слова.

Словниковий диктант

Крило, вишневий, сливовий, листок, рибалка.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

- Удосконалення правильної вимови ненаголошених голосних звуків [е], [и], формування вміння добирати перевірні слова.

III. Сприймання та засвоєння матеріалу.

1. Робота з підручником.

- Виконання вправи 1 (с. 17).

— Прочитайте текст загадки, назвіть слова з пропущеними буквами. Які звуки ці букви позначають?

— Для того щоб правильно вставити пропущені букви, потрібно дібрати перевірні слова. Які слова є перевірними?

На дошці записано слова: *земля*, *поливає*. Добір перевірних слів: *землі*, *лити*.

- Списування тексту загадки.

• Засвоєння написання слова *восени*. Доцільно пояснити учням, що при доборі споріднених слів і зміні форми слова можуть чергуватися голосні звуки [е], [о], [і]. Якщо таке явище відбувається, то в ненаголошеній позиції може стояти лише звук [е].

— Поставте питання до слова *восени*. Доберіть споріднене слово до нього так, щоб воно відповідало на питання *що?* та називало пору року. (*Осінь*).

2. Змістовий аналіз вірша.

Матеріал для слухання-аудіювання.

Шепіт, шелест, шерех листя...
Ходить осінь золотиста,
Жовтокоса, багряниста,
З тихим шумом падолисту.
Шелест, шурхіт по діброві...
Стиха осінь коліскові
Шепче нам про неба просить.
Шепче осінь. Шепче осінь... (*Т. Корольова*).

— Про що йдеться в цьому вірші?

— Якими словами описується осінь?

— Якими словами описується падолист?

— Із яким звуком у вірші найбільше слів, чому?

• Виконання вправи 2 (с. 17 підручника). Засвоєння правила про добір перевірного слова.

Робота з правилом, складання алгоритму перевірки написання букв, що позначають ненаголошені голосні звуки [е], [и].

3. Сприймання змісту тексту.

• Виконання вправи 3 (с. 17 підручника).

Перед сприйманням тексту доцільно прикріпити на дошці картки зі словами: *зимовий, зима, зимонька, взимку; стрибає, стрибок, стрибун, стрибунець, стрибати; стежки, стежка, стежина; засипає, сипле, понасипали*.

— Назвіть перевірні слова в кожній групі слів. Поясніть, чому ці слова перевірні.

— Прочитайте текст вправи 3. Перед читанням спробуйте визначити, про кого йдеться.

— Чому текст має таку назву?

— Які помічники зими намагалися підкорити синичку?

— Прочитайте, як поводилася пташка.

— Як зима лякала синичку?

— Чи весело пташкам узимку? Як люди можуть допомогти птахам пережити примхи зими?

4. Робота з ілюстрацією до тексту вправи.

5. Практичне ознайомлення з будовою тексту.

• Учні читають початок і кінцівку тексту, учитель — основну частину. Доцільно назвати частини тексту.

• Робота зі словами з ненаголошеними голосними, добір перервних слів, визначення пропущених букв.

• У робочі зошити діти списують кінцівку тексту. У ході роботи варто зробити акцент на тому, що в слові *синичка* буква *и* позначає ненаголошений голосний звук [и], назва птаха пов'язана з особливостями забарвлення.

Словникова робота

Синиця (діалектні назви — *синюх*, *зінька*, *сикора*, *лазарка*, *призмнюха*) — слово давньогрецького походження. Назва утворена шляхом звуконаслідування.

Додаткові завдання до вправи: • Прочитайте слова з буквою *є*, поділіть ці слова на склади. • Вимовте звуки в слові *шукає*, назвіть букви. • Прочитайте слово у першому реченні, яке відповідає на питання *що? що зробила?* • Прочитайте речення з окличною інтонацією.

IV. Закріплення та застосування набутих знань.

1. Робота в зошиті з друкованою основою.

Каліграфічна хвилинка (вправа 1 с. 11). Засвоєння написання слова *адреса*.

— Вимовте голосні звуки в слові, визначте кількість складів. Який склад наголошений?

Словникова робота

Адреса, -и — позначення місця проживання когось, місцезнаходження чогось.

Адрес, -а — письмове, переважно ювілейне вітання особи, установи: вітальний адрес, адрес від співробітників, адрес з нагоди шістдесятиріччя.

Адресат, -а — одержувач листа, телеграми тощо.

Адресант, -а — відправник листа, телеграми тощо.

Гра «Набірник»

• Виконання вправи 2 (с. 11).

Складання нових слів із букв слова *краплинка*.

Творче завдання

- Виконання вправи 3 (с. 11).
Відновлення тексту вірша К. Перелісної.

Ми — волошки, наші квіти
Голубіють на полях:
При дорозі, в просі, в житі,
У пшениці, в ячменях.

Списування відновленого тексту. Вимова звуків у словах *голубіють*, *ячменях*, визначення звукового значення букв *я*, *ю*, *ь*.

V. Підсумок уроку.

— Як вимовляються наголошені звуки [е], [и]? Як вимовляються ненаголошені голосні звуки [е], [и]? Що треба зробити, щоб дізнатися, як правильно писати слово з ненаголошеним голосним?

VI. Домашнє завдання.

- Списати другий абзац вправи 3 (с. 18 підручника).

УРОК 11

Тема уроку. Ненаголошені голосні звуки [е], [и]

Мета. *Спостерігати* за вимовою слів з ненаголошеними [е], [и]; *закріплювати* в учнів поняття *перевірне слово*; *навчати* добирати перевірні слова; *розвивати* фонетико-фонематичне мовлення; *відпрацьовувати* правильну вимову слів із ненаголошеними голосними; *закріплювати* поняття *антоніми*, правопис власних іменників; *виховувати* в школярів повагу до людей праці.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I. На етапі актуалізації опорних знань і вмінь учнів.

1. Демонстрація відеофрагмента про золоту осінь.

Учитель пропонує учням порівняти зображення та текст оповідання А. Волкової.

Проминуло літо. Настає пора, яку часто звать чудовою, замріяною, золотою...

Вона особливо м'яка, ніжна, як гарна мелодія. Слухаєш, спостерігаєш природу в перші осінні дні й відчуваєш усю її урочисту кра-

су. У ній поєдналися чарівність барв теплого літчика з першими подихами наступних холодів зими.

— Чим подобається вам осінь? Які барви переважають у цю пору року?

2. Робота з підручником.

• Виконання вправи 1 (с. 18).

— З чим автор порівнює осіннє небо?

Учитель демонструє зображення листка з явора.

— На що подібний листок? Чому автор порівнює листки із зорями? (*Форма, колір*).

Слова з пропущеними буквами доцільно виписати на дошку, дібрати до них перевірні слова діти можуть самостійно або з певною допомогою вчителя.

Небеса — небо; глибинь — глиб; листки — листя.

Списування тексту вправи в робочий зошит.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

• Удосконалення правильної вимови ненаголошених голосних звуків [е], [и], формування та застосування вміння добирати перевірні слова.

III. Закріплення та застосування набутих знань.

1. Робота з підручником.

• Виконання вправи 2 (с. 19).

— Як ви розумієте значення цих прислів'їв?

Діти визначають, що слова *чорна* та *білий* мають протилежне значення.

— Прочитайте прислів'я, яке близьке за змістом до висловлювання.

Добре далеко розходиться, а лихе ще далі.

Добро довго пам'ятається, а лихо ще довше.

Про добрі справи далеко чути, про погані — ще далі.

— Знайдіть у цьому прислів'ї слова з протилежним значенням.

(*Добрі — погані*).

Добір перевірного слова до слова *земля*.

Самостійне списування речень у робочі зошити.

• Виконання вправи 3 (с. 19).

Сприймання змісту тексту. Читання вчителем.

— Про кого йдеться в тексті? Як звали бабусю?

— Прочитайте, хто був у бабусі. Чому вона вважала лелек своїми?

— Коли лелеки поверталися додому? Прочитайте, що робили птахи, прилетівши з чужини.

— Як баба Груня зустрічала птахів?

— Прочитайте, як сини бабусі допомогли лелекам зробити гніздо.

• Переказ тексту.

• Списування першого абзацу тексту в робочі зошити.

Додаткові завдання до тексту: • Поділіть слово *ранньою* на склади. • Вимовте звуки в слові *косинкою*, назвіть букви. • Доберіть слово з протилежним значенням до слова *високе*. • Знайдіть у тексті слово, у якому дві букви, а три звуки. • Прочитайте слова-назви істот у першому реченні. • Прочитайте слова, що відповідають на питання *яке?* в останньому реченні.

• Добір перевірних слів до слів із пропущеними буквами, робота зі словами з довідки.

2. Робота в зошиті з друкованою основою.

Каліграфічна хвилинка (вправа 1 с. 12). Засвоєння написання слова *ясен*.

Словникова робота

Ясен звичайний, Ясен високий — високе дерево родини маслинових (20–40 м заввишки) з ажурною, високо піднятою кроною і струнким стовбуром з ясно-сірою гладенькою корою. Довговічна, швидкоросла, тійовитривала рослина. Цвіте в травні. Поширений у Лісостепу, рідше на Поліссі, у Криму. Культивують по всій Україні. Він займає 1,4 % площі державного лісового фонду.

• Звуко-буквений аналіз слова. Визначення звукового значення букви *я*.

Матеріал для слухання-аудіювання

Ясени, ясени,
Бачу вас за селом край дороги,
Бачу вас у красі,
Коли світиться ранок в росі.
Ви приходите в сни,
Як дитинство моє босоноге,
Ви приходите в сни,
Кучеряві мої ясени (*Українська пісня*).

Оце дороги між ласкавих ясенів (*М. Зеров*).

- Виконання вправи 2 (с. 12).

Сприймання змісту тексту доцільно супроводжувати демонстрацією ілюстрацій із зображенням світанку.

Робота над правописом слів із буквами, що позначають ненаголошені голосні звуки [е], [и].

Додаткові завдання до тексту: • Поділіть слово *освітлюють* на склади для переносу. • Вимовте звуки у слові *ясну*, назвіть букви. • Вимовте м'які приголосні звуки у слові *зігріває*. • Доберіть слово з протилежним значенням до слова *сходить*. • Вимовте з питальною (окличною) інтонацією останнє речення. • Від яких слів утворилося слово *небосхил*?

- Виконання вправи 3 (с. 13).

Завдання вправи виконуються поетапно. Перевірні слова добираються усно (можна записати їх на дошці), антоніми учні записують у зошити.

IV. Підсумок уроку.

— Про яку пору року ми сьогодні говорили? Хто запам'ятав вірш про осінь? Яку добру справу робили хлопці біля хати бабусі Груні? Що потрібно зробити, щоб перевірити слова з ненаголошеним голосним?

V. Домашнє завдання.

Виконання вправи 3 (с. 19 підручника).

УРОК 12

Тема уроку. Ненаголошені голосні звуки [е], [и]

Мета. *Спостерігати* за вимовою слів з ненаголошеними [е], [и]; *закріплювати* поняття *перевірне слово*; *навчати* дітей добирати перевірні слова; *розвивати* фонетико-фонематичне мовлення; *відпрацьовувати* правильну вимову слів із ненаголошеними голосними; *виховувати* любов до живої природи.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I. На етапі актуалізації опорних знань і вмінь учнів.

1. Використання способів перевірки букв, які позначають ненаголошені голосні звуки [е], [и].

- Добір споріднених слів.

На дошці записано слова: *селянський, кленовий, вишневий, вечірній, гречаний, медовий*.

— Прочитайте слова, вимовте наголошений склад. Визначте, написання яких букв потрібно перевірити.

— На яке питання відповідають ці слова? Що вони означають? (*Учитель може сказати, що ці слова — прикметники*).

— Доберіть до поданих слів перевірні так, щоб вони називали предмет і відповідали на питання *що?*

У ході роботи утворюються пари слів: селянський — села, кленовий — клен, вишневий — вишня, вечірній — вечір, гречаний — гречка, медовий — мед.

— Запишіть у робочий зошит дві пари слів (*на вибір*). (*Учитель може зазначити, що перевірні слова — іменники*).

- Зміна форми слова.

Діти отримують картки зі словами, записаними в таблиці.

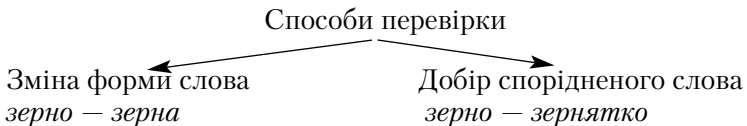
Один (однина)	Багато (множина)
с...ло	...
...	л..сти
...	кл..ни
п..ро	...

— Прочитайте слова з пропущеними буквами. Змініть форму слова так, щоб ненаголошені голосні стали наголошеними, уставте пропущені букви.

— Виділіть «віконечком» ту частину слова, яка вказує на те, що змінилася форма числа поданих іменників.

— У який спосіб ви дібрали перевірні слова?

2. Робота зі схемою.



II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

- Удосконалення вміння правильно вимовляти слова з ненаголошеними звуками [е], [и].

III. Систематизація та застосування набутих знань і вмінь.

1. Робота з підручником.
- Виконання вправи 1 (с. 20).

- Прочитайте вірш. Про кого в ньому йдеться?
- Чи можете ви визначити, як автор ставиться до їжачка?
- Знайдіть у тексті слова, ужиті в пестливому значенні.

У процесі роботи над твором можна звернути увагу учнів на правопис слова *рокзачок*. Як ще називають цей предмет? (*Заплічник*).

Перевірні слова до слів *за плечима, грибочки, висипає* діти добирають самостійно.

Звуковий аналіз виділених слів.

Списування тексту вірша в робочі зошити.

- Виконання вправи 2 (с. 20).

Перед сприйняттям змісту тексту доцільно продемонструвати відеофрагмент про життя мурашок.

- Відгадайте загадку.

Щоб таку ми мали силу,
Як в малих тих сіромах,
Без машин би ми носили
Гори-скелі на плечах. (*Мурашки*).

- Прочитайте текст. Про яких комах у ньому розповідається?
- Як називає автор твору мурашник?
- Що побачили спостерігачі на березі річки?
- Чому мурашки обліпили листочки деревця?

У ході роботи над правописом слів *берег, деревце* вчитель може звернути увагу учнів на буквосполучення *-ере-, -ел-*.

- Повторення правил переносу слів.
- Самостійне списування тексту.

Додаткові завдання до тексту: • Поділіть слово *спостерігає*-мо на склади для переносу. • Вимовте звуки в підкреслених словах. • Прочитайте слово-назву істоти в першому реченні. • Прочитайте слово в першому реченні, яке відповідає на питання *що робимо?* • Прочитайте слово в другому реченні, яке відповідає на питання *які?* • Доберіть з тексту слово з протилежним значенням до слова *збігаються*.

- Виконання вправи 3 (с. 20).

Розгляд малюнків і підписів під ними. Читання зразка.

2. Робота в зошиті з друкованою основою.

Каліграфічна хвилинка (вправа 1, с. 13)

Засвоєння написання слова *метро*.

Усе блищить — під землею біжить. (*Метро*).

- Виконання вправи 2 (с. 13).

— Прочитайте слова, поставте до них питання.

— Що означають ці слова?

Визначення способу перевірки слів із ненаголошеними голосними.

- Виконання вправи 3 (с. 14).

Засвоєння правил написання слів *печиво*, *праска*. Ознайомлення з поняттям *лексичне значення слова*.

Складання речень з цими словами.

IV. Підсумок уроку.

— Про кого ми сьогодні читали? Яке правило ми закріплювали?

V. Домашнє завдання.

- Виконання завдання до вправи 3 (с. 21 підручника).

УРОК 13

Тема уроку. Приголосні звуки. Спостереження за роботою мовленнєвих органів під час вимови приголосних звуків

Мета. *Формувати* в учнів уміння правильної вимови приголосних звуків, закріплювати уявлення про їх творення; *порівнювати* вимову твердих і м'яких звуків; *здійснювати* звуко-буквені зіставлення; *виховувати* любов до живої природи.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

• Учитель пропонує учням назвати пору року, про яку йдеться в поданих поетичних рядках.

Матеріал для слухання-аудіювання

Чаклунка

Осінь фарби готувала,

У відерця наливала.

Змішувала, чаклувала,

Потім все розфарбувала.

Придивіться, все довкола

Стало різнокольоровим! (*Н. Замрія*)

- Вимовте звуки в слові *осінь*. Який перший звук?
- Чи можете ви вимовити приголосні звуки в цьому слові?
- Назвіть осінні місяці. Якими звуками починаються їх назви?

II. На етапі актуалізації опорних знань і вмінь учнів.

- Робота з підручником.

Поетапне виконання завдань вправи 1 (с. 21).

Висновок. Звуки мови, при утворенні яких видихуваний струмінь повітря зустрічає в ротовій порожнині різні перепони, називаються *приголосними*.

III. Сприймання та засвоєння матеріалу.

1. Робота з підручником.
- Засвоєння правила (с. 21).
- Виконання вправи 2 (с. 21).

Діти називають об'єкти, зображені на малюнках, учитель може написати назви на дошці. Вимова приголосних звуків у словах, виконання завдання за зразком. Можна запропонувати учням скласти й записати речення з одним із слів.

- Виконання вправи 3 (с. 22).

Перед сприйманням тексту доцільно показати відеофрагмент, що відповідає змісту, або дати можливість послухати аудіозапис із звуками лісу, зокрема дзижчанням джмеля.

Сприймання змісту тексту учнями.

Додаткові завдання до тексту: • Прочитайте речення, які описують музику, створену джмелем. Поясніть, як утворюється звук, який можна почути. • Визначте звукові значення букв, які пропущені в словах. • Випишіть слово *дзижчить*. Зробіть звуковий аналіз. • Поділіть це слово на склади для переносу.

IV. Закріплення знань.

1. Робота в зошиті з друкованою основою.

Каліграфічна хвилинка (вправа 1, с. 14). Написання з'єднань і складів. Засвоєння правопису слова *комбайн*.

По полю бродить,
 Зерно молотить,
Жне, косить —
 Хліба не просить. (*Комбайн*).

Демонстрація зображення комбайна.

Словникова робота

Комбайн — сільськогосподарська складна машина, що одночасно виконує роботу кількох машин.

— Прочитайте підкреслені слова. Що може робити комбайн?

Діти називають види роботи, які виконує комбайн. Учитель просить вимовити перші звуки в словах, звертає увагу на те, що ці слова називають дії комбайна і відповідають на питання *що робить?*

Гра «Набірник»

Утворення та запис слів із букв слова *морозиво*. У ході роботи учні вимовляють приголосні звуки в словах.

• Виконання вправи 3 (с. 15).

— Про який місяць ідеться в тексті? Яка це пора року?

2. Робота в групах.

Визначення слів, що не відповідають змісту тексту.

Творче завдання

— Змініть текст так, щоб складений опис відповідав тим явищам природи, які можна побачити восени.

Доцільно виділити в тексті букви, що позначають приголосні звуки, вимовити приголосні звуки, наприклад в іменниках (прикметниках), «зайвих» словах.

Поділ виділених слів для переносу (*усно*).

V. Домашнє завдання.

Визначити, які слова тексту вправи 3 (с. 22 підручника) відповідають звуковим схемам: *джміль, струна*.

УРОК 14

Тема уроку. Звуки [дз], [дз'], буквосполучення дз. Поділ слів із буквосполученням дз на склади

Мета. Удосконалювати вимову учнями звуків [дз], [дз']; формувати вміння переносити слова із буквосполученням дз; закріплювати вміння розташовувати слова за абеткою; виховувати любов і повагу до близьких і рідних.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

• Учитель пропонує учням прочитати речення, записані на дошці.

Матеріал для слухання-аудіювання

Дзвеніли дзвіночки, і линуло в травах;
Маленькі листочки і квіти яскраві (А. Гагін).

Квітує вишенька в садку,
Мов снігом вкрилась гілка,
Набрала з квіттячка медку
У глек маленька бджілка (Н. Мудрик-Мориц).

— Про яку квітку розповідається в першому реченні? Вимовте звуки в слові *дзвіночок*. Який перший звук? Як його позначають на письмі?

— Про яку комаху розповідається в другому реченні? Вимовте звуки в слові *бджілка*. Як позначають на письмі приголосний звук [дж]?

У ході роботи доцільно зробити відповідні позначення на дошці.

II. На етапі актуалізації опорних знань і вмінь учнів.

1. Робота в зошиті з друкованою основою.

Каліграфічна хвилинка (вправа 1, с. 15). Написання слова *джміль*.

Джмелі спросоння — буц лобами,
Попадали, ревуть в траві.
І задзвонили над джмелями
Дзвінки-дзвіночки лісові (М. Вінграновський).

— У тексті вірша знайдіть і вимовте слова із звуками [дз], [дж]. Як позначаються ці звуки на письмі?

2. Робота з наочним матеріалом (на дошці демонструється зображення квітів: ромашка, кульбаба, дзвіночок, горошок, мак, волошка).

• Учитель пропонує назвати квіти, вимовити в назвах приголосні звуки й розташувати зображення в абетковому порядку. Назви квітів записуються на дошці у відповідному порядку. Доцільно поставити до записаних слів питання, можна сказати, що це іменники.

3. Робота з підручником.

• Виконання вправи 1 (с. 22).

— Прочитайте, що можна почути в лузі. Якими словами автор передає звуки дзвіночків?

— На чому грали хлопчики?

— Чому автор називає луг різнокольоровим? Які квіти описано? Прочитайте.

(Діти називають прикметники, учитель записує їх на дошці біля відповідних іменників, пропонує підібрати прикметники до інших назв квітів).

Додаткові завдання до тексту: • Випишіть із другого речення слова із сполученням букв *дж, дз* і поділіть їх на склади для переносу. Вимовте в цих словах букви, назвіть звуки. • Із яких слів утворилося слово *різнокольорові*? Запишіть ці слова. • Доберіть до слова *зашуміло* слово з протилежним значенням.

• Списування речень (самостійно або з коментуванням). Поетапне виконання завдань вправи.

III. Сприймання та засвоєння матеріалу.

1. Робота з підручником.

- Робота над засвоєнням правил на с. 23.
- Поетапне виконання завдань вправи 2 (с. 23).
- Виконання вправи 3 (с. 23).

— Хто головні персонажі тексту? Де відбувається подія? Чого Зайчик прийшов у крамницю? Який постає Зайчик у цьому тексті? Які слова про це свідчать? За що похвалила Зайчика Ведмедиця?

У ході роботи доцільно звернути увагу учнів на культуру мовлення: учимося спілкуватися.

Додаткові завдання до тексту: • Утворіть слово, яке відповідає на питання *який?* від іменника *мед*. • Доберіть слово, близьке за значенням, до слова *крамничка*. • Випишіть слово *варення*, зробіть звукову схему цього слова. Вимовте звуки. • Доберіть слово з протилежним значенням до слова *підвелася*. • Від якого слова утворилося слово *липовий*? • Розкажіть, як ви доглядаєте свою матусю, якщо вона захворіла.

IV. Закріплення знань.

- Робота в зошиті з друкованою основою.
- Виконання вправи 2 (с. 15). Порівняння слів і звукових схем.

Словникова робота

Джемпер — в'язана кофта без коміра.

Джунглі — густі важко прохідні, заболочені тропічні вічнозелені ліси.

- Виконання вправи 3 (с. 16).

V. Домашнє завдання.

Завдання з підручника або зошита.

УРОК 15

Тема уроку. Удосконалення вимови звуків [дз], [дз'], [дж]. Поділ слів на склади

Мета. *Формувати* в учнів уміння переносити слова із дз, дж; *закріплювати* вміння впорядковувати граматичний лад мовлення з опорою на схему речення та на питання, правопису слів із ненаголошеними голосними звуками [е], [и], здійснювати звуко-буквені зіставлення; *виховувати* бережливе ставлення до природи.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

II. На етапі актуалізації опорних знань і вмінь учнів.

- Робота в групах.

Кожна група отримує картку із записаною на ній загадкою, скоромовкою, рядками вірша.

— Прочитайте текст, відгадайте загадки; визначте, про кого йдеться в скоромовці, вірші.

Матеріал для слухання-аудіювання

Білі зуби маю, та усі ховаю, довгі коси маю, та не заплітаю. (*Кукурудза*).

На одній нозі танцюю,
Зовсім я не байдикую.

Ти мене лиш накрути —

Та в таночок знов пусти. (*Дзига*).

Вже повен бджіл увесь садок,

Пилок зняли над квітом, —

Зберуть медок для діточок,

Доспіють вишні літом.

У ході презентації результатів роботи груп формується висновок: слова *кукурудза*, *дзига*, *гудзик*, *бджоли* подібні тим, що в них є приголосні звуки [дз], [дз'], [дж]. Слова доцільно записати на дошці, учням можна написати їх під диктовку (словниковий диктант), самостійно в абетковому порядку або скласти з одним із поданих слів речення.

III. Закріплення та застосування набутих знань.

1. Робота в зошиті з друкованою основою.

Каліграфічна хвилинка (вправа 1, с. 16). Написання слово *дзвінок*.

Матеріал для слухання-аудіювання

Хто скликає на урок?
То гучний шкільний... (*Дзвінок*).

Хоч і схожий він на дзвоник,
Та тихесенько стоїть.
Скільки б я не колихала —
Він не дзеленчить. (*Дзвіночок*).

- Виконання вправи 2 (с. 16).

Звернути увагу учнів на спорідненість слів *дзеркальний, дзеркальце*.

- Виконання вправи 3 (с. 17).

Порівняння звукових схем і слів.

2. Робота з підручником.

- Виконання вправи 1 (с. 24).

— Про кого йдеться в цьому вірші? Чому курчат називають жовтими клубочками? Що робили курчата? Яка була квочка?

Робота над засобами художньої виразності. Сприймання тексту можна підсилити, використавши відповідний відеофрагмент.

Додаткові завдання до тексту: • Назвіть букву, яка позначає два звуки в першому слові. • Доберіть до слова *закінчувати* слово з протилежним значенням. • Вимовте дзвінкі приголосні звуки в слові *загадка*.

- Виконання вправи 2 (с. 24).

- Демонстрація зображення гриба маслюка.

— Цей гриб називають маслюком. Як ви вважаєте, чому він отримав таку назву? Де ростуть маслюки?

Читання тексту вправи (читати текст може вчитель або учень, який добре читає). Виконання завдань вправи.

Додаткові завдання до тексту: • Від якого слова утворилося слово *сосновий*? • Доберіть слово подібне за значенням до слова *непросто*. • Доберіть слово, протилежне за значенням до слова *молода*. • Вимовте звуки, назвіть букви в слові *силенна*.

- Виконання вправи 3 (с. 25).

Творче завдання

— Складіть речення самостійно. Поширте ці речення новими словами.

Учитель може запропонувати учням граматичні основи, дітям потрібно поширити речення за питаннями. Одне з поширених речень записують у зошити. Наприклад:

Джерело біжить.

Прозоре джерело біжить.

Прозоре джерело *весело* біжить.

Прозоре джерело весело біжить *між деревами*.

Прозоре джерело весело біжить між *могутніми* деревами.

Прозоре джерело весело біжить між могутніми деревами *до річки...*

Ігрове завдання

Діти отримують картки з текстом вірша, у якому пропущено буквосполучення *дж, дз*, уставляють їх. Учитель диференціює рівень допомоги.

Матеріал для слухання-аудіювання

Як дзвінок задзеленчить,
Дзвінко джмелик задзижчить.
Гедзь із джмеликом летить,
Бджолам весело кричить:
— Бджоли, бджоли, бджоленята,
Вилітайте погуляти.

IV. Домашнє завдання.

Завдання з підручника або із зошита.

УРОК 16

Тема уроку. Урок розвитку писемного мовлення. Підпис малюнка за його змістом

Мета. *Розвивати* в учнів уміння слухання-розуміння, аудіювання; *формувати* вміння правильно підписувати малюнок, вибирати з тексту влучні виражальні засоби мови, давати правильні відповіді на запитання словами з тексту (загадки); *розвивати* логіку мислення і мовлення, художню уяву; *виховувати* в школярів чуття краси українського слова.